

אונקלוס

דברים יז שפטים ריד

①

את דבר המשפט: ועשית עלי פי
 הדבר אשר יגידו לך מן המקום
 שהוא אשר יבחר יהוה ושמת
 לעשות ככל אשר יורה: **דיא עלי פי**
 התורה אשר יורה ועל המשפט
 אשר יאמרו לך תעשה לא תסור
 מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל:
 יב והאיש אשר יעשה בזון לבלתי

פתנמא דדינא: ותעבד על
 מימר פתנמא די יחיון קד מן
 אתרא ההוא די יתרעי י ותטר
 קמעבד ככל די יתפנה: יא על
 מימר אוריתא די יתפנה ועל
 דינא די ימרון קד תעבד קא
 תסמי מן פתנמא די יחיון קד
 ימינא ושמאלא: יב וגבר די יעבד
 ברשע בדיק דלא קקבלא מן

ד ותקום
 יתרעי י
 ות פתנא
 די בוימא
 קד ית

מחייב חס
 דש גבוי (א)
 הכהנים
 יב (ט): ואל
 אפילו אינו
 ומוע לו אין

f אם ועלמה
 ק: בזמנים דף
 : שהיה גזבחן
 י והלוים א"כ
 : שהוא בארץ
 ותורה ינקשו
 אין זו הכנים

לא כן הוא
 זדונו כרת
 לעשות הפך
 ורע לעשות
 ול שבלשכת
 זגהדרין:
 עליך אחת
 :ם הדין (י)
 :ריהם, אבל

א: (ב) גמר הדין
 (ג) אשר יעשה
 (ד) ויהי זה
 ט, ומינת אשר
 י מנין ידעו מה
 זה פי הכתוב,

לקט בהיר

רשי

לך חלל שופט שבימין* (ספרי - ר"ח כ"ה): (יא) ימין. רשומאל. אפילו (חס) אומר לך על ימין שהוא שמאל^י, ועל שמאל שהוא ימין^י, וכל שכן שאומר שינוי נוסחאות. שהוא במיד.

המלצה שאתה בכל מצוותי ככל אשר יורוני העומדים לפני במקום אשר יבחר ועל משמעות דעתם נמן לי התורה אפילו יטעו זה כענין ר' יהושע עם רבן גמליאל ביה"כ שחל להיות בחשבונו, והצורך במלצה הוא גדול מאוד, כי התורה נמנה לנו בכתב וידוע הוא שלא יסתוו הדעות בכל הדברים הטללים והנה ירבו המחלוקות ותקשה המורה כמה תורות וחסך הכתוב לנו הדין שנשמע לציט דין הגדול העומד לפני השם במקום אשר יבחר בכל מה שיאמרו לנו בפירוש המורה בין שקבלו פירושו עד מפי עד ומשה מפי הגבורה או שיאמרו כן לפי משמעות המקרא או כוונתה כי על דעת שלהם הוא נומן לנו המורה אפילו יהיה בעיניך כמחליף הימין בשמאל, וכ"ש שיש לך לחשוב שהם אומרים על ימין שהוא ימין כי רוח השם על משרתי מקדשו ולא יעזוב את חסדיו לעולם נשמרו מן הטעות ומן המכשול עכ"ל הק', ואמר הכתוב ב' דברים על ימין שהוא שמאל פי' אומרים על טהור ומותר טמא ואסור, ועל שמאל שהוא ימין על חייב ופסול אומרים פטור וכשר, כי ימין הוא כינוי על הראוי ושמאל על שאינו ראוי (ג"א), ולא רצה רבינו לפרשו כפשוטו ממש שתקבל דברייהם בזמון ואל תזוז ממנו, שאין זה פשטות משמעותה של ימין ושמאל שאין זה דבר מקומי ליתך בו ימין או שמאל (רא"ם), ועוד מדלג אמר לא תסור ימין ושמאל וגו' אלא אשר יגידו ימין ושמאל ש"מ שרק על פי אשר יגידו לך הוא ימין ושמאל (כ"י), עוד יש להוכיח פשוט שאל"כ מיותר הוא ודי באומרו לא תסור מן הדבר שיש במשמעו אפילו כל שהוא, ואפשר שזה כוונת רבינו שהאריך לומר וכ"ש שאמר לך על ימין ימין (ובדברי הרמב"ן הנ"ל מיושב זאת) פי' דבר פשוט הוא ואין צריך הכתוב לאומרו (בד"א), ומה שמצינו לפעמים שפירשו לא תזוז מניה הוא דרך אגב ובמליצה בלשון מושאל (מ"ל): (טו) ובספ' ד"ד מביא ירושלמי ח"ל יכול אם יאמרו לך על ימין שהוא שמאל שיש באומרו לך על ימין שהוא ימין עכ"ל, והוא ז"ל תירץ שהירושלמי מיירי במקום דלא נראה נגדותו יכול להחמיר על עצמו בשב ואל תעשה, אבל כשיש פלוגתא בדבר

אור החיים

אם לא דרש אין חיוב עליהם להגיד לו: המשפט עצמו שהגידו לך חלל אפילו משפטים י. ועשית על פי הדבר^י פירוש לא מציעא אחרים הנבנים על פי שמועה זו, כי כמה משפטים

אור בהיר

ודעתה, אם חסא שאל, או והגידו לך את דבר המשפט, פי' גם טעם המשפט. (מו) היל"ל ועשית הדבר שהגידו לך.

ס' סגדנין (ה)

זעני נקן מלכא - (14)

זוז זעני גוקף סק' השנ"ז ונמלכא

ולא היו ספיקות שבדבריהם ראויות להתיר אותן אלא מפני התנאי הוזה שעשו בהן מתחלתן ואין אלו דברים הגונים ולא של עיקר עכ"ל.

77 (יד) ונראה מדברי הרמב"ן שחולק על הרמב"ם בשני דברים (א) דקראי דועשית ככל אשר יורוך ולא תסור לדעת הרמב"ם קאי קראי גם אמצות ואיסורין דרבנן ומשו"ה מתחייב זקן ממרא עליהן והרמב"ן סובר דלא קאי קרא דזולא תסור רק על תורה שבע"פ שהיא דאורייתא ולא על של דבריהן כלל ואין זקן ממרא חייב על של דבריהן הא חדא ועוד, (ב) דנראה מדברי הרמב"ן ממה שהוכיח מומצינו שדבריהן קלין יותר מדאורייתא שלדבריו אין בדבריהן שום דאורייתא כלל דאם נאמר שהרמב"ן לא חלק על הרמב"ם רק לענין קרא דלא תסור אבל גם הוא מודה שנצטוינו מן התורה לשמוע לדברי חכמים מקרא או מסברא או מהלכה למשה מסיני אי"כ הקושיות שהקשה על הרמב"ם מפני מה דבריהן קלין משל תורה נאמר לו ולטעמיה ג"כ יקשה זאת הקושיא בעצמה ומה ג"מ בזה אם נצטוינו לשמוע לדברי חכמים מקרא דלא תסור או מקרא אחרינא או מהלכה למשה מסיני דגם בהלמ"ס אולינן בספיקו לתומרא כמו שהביא שם הרמב"ן בעצמו מפ"ק דקידושין לענין ספק ערלה אלא ע"כ צ"ל לכאורה לדעת הרמב"ן שלא נצטוינו כלל מן התורה לשמוע לדברי חכמים.

(טו) ותימה גדולה לומר כן דא"כ מאיזה טעם אנו חייבין לשמוע להן ושלא לעבור על דבריהן אחרי שאין לנו שום צווי בתורה ע"ז לא מקרא ולא מהלכה ולא מסברא דאם נאמר שהסברא נותנת כן הדר הו"ל דאורייתא כדאמרינן בכל דוכתי הא ל"ל קרא סברא היא אלמא דסברא וקרא חד דינא להו. L

(טז) והנה ביבמות דס"ב תניא ג' דברים עשה מרע"ה מדעתו והסכימה דעתו לדעת המקום פירש מן האשה ושיבר את הלוות והוסיף יום אחד ובגמ' שם מפרש על כל א' מהדברים מאי דרש מקרא או מק"ו ובתוס' שם כתבו לסתור את הק"ו דאם היה ק"ו גמור אין זה מדעתו וגם מקרא ליכא למילף עיי"ש וקשה דאם כן הדרא קושית הגמ' לדוכתא מאי דרש כיון דבאמת אין זה ק"ו.

(יז) ונראה דהא דהוסיף יום א' אינו אלא מדרבנן ומן התורה לא היתה מצות פרישה רק שני ימים והיום הג' היה מדרבנן וקרא או ק"ו דדריש הוא רק אסמכתא כדאמרינן בכל דוכתא מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא ומ"מ הסכימה דעתו לדעת המקום דכן היה גם רצון השי"ת אלא שלא ציווה ע"ז בציווי מפורש וא"כ י"ל דה"ה בכל המצות ואיסורין של דבריהן הסכימה דעתו לדעת המקום ולדוגמא כשאסרו שניות לעריות גם רצון השי"ת היה כן שנגזור על עצמנו שניות אלא שלא צוה ע"ז בתורה מפורש וז"ל הרמב"ם בס"פ כ"ד מהל' שבת אסרו חכמים לטלטל מקצת דברים בשבת כדרך שהוא עושה בחול ומפני מה נגעו באיסור זה אמרו ומה אם הזהירו נביאים וצוו שלא יהא הילוכך בשבת כהילוכך בחול ולא שיחת הישבת כשיחת החול שנאמר ודבר דבר ק"ו שלא יהא טלטול בשבת כטלטול בחול כדי שלא יהא כיום חול בעיניו ויבא להגביה ולתקן כלים מפנה לפנה או מבית לבית או להצניע אבנים וכיוצא בהם שהרי הוא בטל ויושב בביתו ויבקש דבר שיתעסק בו ונמצא שלא שבת ובטל הטעם שנאמר בתורה למען ינוח עכ"ל, ונראה דאין כונת הרמב"ם דבכה"ג עובר בעשה דלמען ינוח, דהך עשה אינה אלא בעושה מלאכות האסורות בשבת ולא במטלטל אבנים מפנה לפנה אבל כונתו דוזה נגד רצון התורה אף דליכא אזהרה מפורשת ע"ז וכנ"ל.

[השמטה. לדברי הרמב"ם המובאין לעיל עיין רמב"ן בפ' אמור חמישי פסוק כ"ד שכתב שם שנצטוינו מן התורה להיות לנו מנוחה בשבת וי"ו"ט אפילו מדברים שאינם מלאכה עיין שם בדבריו ואפשר לפרש כונת הרמב"ם עפ"י דברי הרמב"ן הנ"ל וצ"ע].

(יח) ומה"ט אנו חייבין לעשות כדבריהן שהרי אנו מקיימין בזה רצון השי"ת שהסכימה דעתו לדעתו ומ"מ כיון שלא בא עליהן צווי מפורש בתורה הן קלין מדברי תורה המפורשין. (יט) ויותר מזה מצינו שאפילו הדברי הנלמדין במדות שהתורה נדרשת בהן שהן דאורייתא ממש מ"מ הן קלין מדברים המפורשין בתורה וד"ו מבואר בתוס' פ"ק דיבמות ד"ז שהקשו

למ"ד ביאה במקצה למצורע להכניס ידי לו גם לכנוס כולו ות ביאת כולו דכתיב בו אבל ביאה במקצה מהיקשא גמר לה כתב הר"ן פ"ק דנו מדרשא אע"פ שהו מפורש בקרא בהדי הוא מפורש במשג דפ"ט. וכל המקודש קודמת לאשם מפני ועל היסוד ועיי"ש באשם צריך יסוד א בקרא ובאשם אינו מקודש לגבי אשם ו דט"ו ד"ה אמר קרא באלה פי' דלא כתיב נגאל בשש נמכר ל בקרא שנגאל באך וה"נ אמרינן בפרק עיי"ש.

(כ) וטעמו של ד שאנו רואין שהתוו מחבירו מסתמא הוא פי' חיי שרה א"ר אבות לפני המק"ו ו פרשתו של אליעזר פעמים והרבה מגו ברמיזה הרי שרז"ל יותר חשוב לפני ו יותר וא"כ כל האיס כלל אפילו ברמיזה חכמים שכך הוא יותר מדברים הנלמ

ב (כא) ובזה יובן חכמים גם קודם ו בת ישראל הוא מ

ספר קובץ ט"ז

חלק ב

כולל קונטרס דברי סופרים

מכון רבי אלחנן קונט וסרתן צנזורה הי"ד

קונטרס דברי סופרים

סי' א' אות ט"ו, דא"כ מאיזה טעם אנו חייבין לשמוע להן כו' אחרי שאין לנו שום ציווי בתורה ע"ז, לא מקרא ולא מהלכה כו'.

הק"ס בהקדמתו ספ"ה כתב באמת שהיא הלל"מ. וז"ל, וא"כ נראה שלדעת הרמב"ן ז"ל אין לדברי חכמים שום שורש בתורה אלא אסמכתא בעלמא, וזה רפיון גדול לדברי חכמים. אלא שנראה מדבריו, כי מפי הקבלה הורשו מאתו ית' לחקן ולסדר, והם דורשים בזה רמזים כמו שדרשו בענין מגלה ותנוכה. וא"כ מה שהעלו שפסוק ושמתחם את משמרתו עשו משמרת למשמרתו הוא אסמכתא בעלמא, ר"ל דדינא גמירי לה הכי שיעשו משמרת אלא דקרא לאו להכי אתא אלא אסמכתא עכ"ל. אבל הדברים תמוהים, דא"כ הרי הדק"ל, וכמשה"ק רבינו כאן.

והעיקר נראה בזה, עפמ"ש הריב"ש בסי' שצ"ט בשם הרמב"ן ז"ל, שכל קבלת הרבנים לעשות סייג וגדר לתורה הוא כקבלת התורה וכל עליהם ועל זרעם אחריהם, אף שלא קבלו עליהם בהקבמה רק שנהגו כן מעצמם סייג לתורה עכ"ל. והיסקוד לר"ז דקבלת הרבנים מחייבת דורות, מפורש הוא בתורה נו"כ בדוכתי טובא ודו"ק. ומעתה א"ש, שהחייב הוא כפי מדת הקבלה שקבלו ישראל עליהם, ולא קבלו עליהם ד"ס בחומר של ד"ת אלא להקל בספיקס וכיו"ב. L

שם אות כ"א, מה שמצינו גזירת חכמים אף קודם מ"ת כו', ומאיזה טעם היו חייבין אז לשמוע לד"ח כו'. לפמשכ"ל א"ש, דקבלו עליהו, וקבלה מחייבת אף בז"ג, וכלשון הגמ' ו' מנות שקבלו עליהם ב"ג.

שם אות ל"ח, ואפשר ליישב דברי הרמב"ם (כצ"ל), דהא דאין עדל"ת ועשה יש בזה שני דינים, חדא דאין עשה רוחה עשה כו', ועוד, ל"ת שיש עמה עשה גם הל"ת אלימא כו'. הא דקאמר בגמ' טעמא דקילי מפני שישנן בשאלה הוא ליתן טעם על הל"ת גרידא דהיא אלימא כו'. אבל אהא דאין עשה רוחה עשה ס"ל להרמב"ם דבזה לא מהני טעמא דישנה בשאלה, וע"כ כתב הטעם דליכא הכא עשה כלל.

א"כ היכי פרכינן דגמיר מנזיר דעדל"ת ועשה ממש, הא לא חזין מנזיר אלא דדחי לאו אלים, וי"ל. ול"ג לומר יסוב אחר לדברי הרמב"ם בהקדם מש"כ בקובצה"ע סי' י"ח אות ב' וז"ל, דהאוסר על עמנו לעשות איזה דבר, אין האיסור חל עליו שלא לעשות המעשה, אלא שאסור לו לחלל דיבורו כו'. ונמצא דהמעשה מנד עמנו אינו אסור אלא מפני שעל ידו יתחלל הדיבור כו' ע"ש. והנה רבינו מסיק שם מתוך כך, דבלאו ועשה דנדר, דהיינו כל יחל ויכלל היוצא מפיו יעשה, לא שייכא סברת איתא בשאלה, ורק בלאו ועשה דנזירות, דהיינו מער לא יעבור על ראשו וקדוש יהיה גדל פרע, שייכא הך סברא, ע"ש טעמו ונמוקו. אבל באמת י"ל איפכא, דמה קולא היא באיסורי נזיר מה שצידו לישאל, סו"ס השתא נזיר הוא. אלא הך סברא לא שייכא אלא באיסור כל יחל ועשה דככל היוצא

מפיו יעשה, דהיינו קילומא, שאין איסורם אלא כדי שלא יחלל דברו. (וה"ו דומה לאיסור לא חסור, שכתב רבינו לעיל (אות ל"ב) בשם הגר"מ, שאין באיסור דרבנן איסור חורה על גוף המעשה אלא על ההמראה ע"ש, ופשיטא דזו קולא לגבי איסורי תורה ממש). ולפ"ז כונת הגמ' בקובציה דניגמר מנזיר דעדל"ת ועשה, הכונה לעשה דככל היוצא מפיו יעשה שיש בנזיר. וע"ז תירלו שכן ישנו בשאלה. אבל מעשה דקדוש יהיה גדל פרע לא פריך כלל, דזה פשוט שאינו נוהג בנזיר מנורע וכמ"ש הרמב"ם ודו"ק.

ואמ"ן דרבינו כדעת האב"מ שהביא רבינו בסמוך, דאף בימי חלוטו דליכא עשה דקדוש יהיה, כיון דליכא לאו דמער לא יעבור, ש"ך ביה ג"כ עשה דככל היוצא מפיו יעשה. ולא כדעת רבינו שחולק עליו, וסובר דהואיל ואיסורא דנדר הוא רק בחולדה מאיסורא דנזירות, א"כ אם איסור הנזירות נדחה מפני מ"ע דתגלחת מנורע, מו ליכא כאן איסור נדר כלל. ולפי דבריו אין מקום לפירושנו בשאלה הגמ' דניגמר מנזיר דעדל"ת ועשה, דהיינו מדדתי מ"ע דתגלחת מנורע לעשה דככל היוצא מפיו יעשה, דלעולם לא דחיא אלא להל"ת דמער לא יעבור על ראשו, ואילו עשה דככל היוצא מפיו יעשה פקע מאליו. אבל הא קמן דהאב"מ לא סבירא ליה הכי. ומשום דסו"ס אי"ז אלא דחיה בעלמא אבל ע"ס הללו קיים ודו"ק.

ועיין בסי' אמתו"ד כלל ו' כתב וז"ל, ק"ל לפי המבואר בנזיר ד"ע ע"א, דלכ"ש דס"ל דאין שאלה בהקדם היה דאין שאלה בנזירות, משום דנזיר נקרא הקדש משום דכתבי קדוש יהיה ע"ש, א"כ אטו נימא לז"ש דעדל"ת ועשה כו'. ושמעתי שבספר שו"ת שו"מ נמצאת הקובציה כו'. ושהוא ז"ל חירך, עפמ"ש הרמב"ם ז"ל בפט"ו מנזירות, דהא דעשה דתגלחת מנורע דחי לאיסור תגלחת דנזירות, היינו משום דקיי"ל כו' ליכא אז עשה דקדוש יהיה כו', ולפ"ז גם שאלה שפיר מהני כשהוא מנורע, כיון דחינו קדוש אז, והוי נזירות גרידא לא הקדש. וא"כ אפילו לז"ש שפיר משני דשאי נזיר שכן ישנו בשאלה עכמו"ד כו'. דברים תמוהים המה, דהא הש"ס דיבמות הג"ל על כרחיך לית ליה סברא דהרמב"ם הג"ל, דאל"כ מאי מקשה כלל בקובציה דיבמות הג"ל דנילף מנזיר מנורע דעדל"ת ועשה כו' ע"ש. אכן לפ"ד רבינו, וכמו"כ לפי דבריו, דשפיר אית לה להגמ' סברת הרמב"ם, אלא דפריך דסו"ס הללו אלים, או דפריך מעשה דככל היוצא מפיו יעשה וכמ"ש, א"ש היטב דברי השו"מ ודו"ק.

והנה גם בכתבי הגר"מ ז"ל דרך דרך זו ליישב דברי הרמב"ם, דטעם הגמ' וטעם הרמב"ם תרזייהו איצטריכו, אבל דבריו ז"ל ע"ג. דיסוד דבריו שם, דקרא דגדל פרע שער ראשו מתפרש בתרי אנפי, כמזאת עשה, ובאיסור עשה ע"ש. והוא תמוה מאד, דאיסור עשה פירושו לאו. הבא מכלל עשה, ומה ש"ך זה בהך קרא דגדל פרע שער ראשו.

וכיו"צ יש לתמוה עמש"כ הגר"מ ז"ל בספרו פ"א מהל' חמץ ה"ג, דלרבנן תשבימו עיקרו הוא איסור עשה שלא יהא לו חמץ ע"ש, וכאמור ד"ז לא ניתן ליאמא. אלא כך היה לו לומר שהיא מזאת עשה המתקיימת בשו"מ כעשה לשבתון וביו"ב.

סי' ב' אות ר', וצ"ע קבלה זו מה טיבה ומה כחה יפה כו'. לפמשכ"ל א"ש.

ספר כיו"ב ישי חלק ג
ברכה"ל ר' אליהו ש"ך זצ"ל

בכתובות 125 שאעפ"כ אין מקרא זה יוצא מידי פשוטו, דכת' אחת דבר אלקים שתיים זו שמענו 124, משמש הוא הכתוב לזה ולזה 125, בא וראה שהרי רז"ל דרשו 128 לא יומתו אבות על בנים 129, בעדות בנים, ובנים לא יומתו על אבות, בעדות אבות, ולא תחשוב שזו אסמכתא אלא עיקר גדול 127 הוא, ומכאן יצא לקרובים שהן פסולים לעדות מן התורה, ואפי' כן אין בנו כח להוציא מקרא מידי פשוטו דכתיב 128 רק את בני המכים לא המית ככתוב בספר תורת משה [גור'] לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות, הא למדנו שכמה פנים של אמת לתורה 129, ולא עוד אלא שהחרם חל אפי' על דורות הבאים אם החרימו ב"ד על אנשי העיר ועל זרעם, (שהרי יריחו החרים יהושע על אנשי העיר ועל זרעם ועל חיאל בית האלי חל החרם ועל זרעו 130), וזו היא גזרת יהושע בן נון שמזכירין בחרמות כדכתיב 131 וישבע יהושע בעת ההיא לאמר ארור האיש לפני ה' אשר יקום ויבנה את העיר הזאת את יריחו, ונתקיימה גזירתו לאחר כמה דורות 132, וכן בימי פלגש בגבעה לפי שאמרו 133 ארור גותן אשה לבנימי, נאסרו באותו הדור ואחר כך הוצרכו לדרוש ממנו, ולא מבנינו כדמפורש בבבא בתרא 134 הא אלו אמרו עליהם ועל זרעם או שאמרו סתם, החרם חל על דורות הבאים 135.

7 נמצאו ארבעה דרכים בחרם שאין בשבועות ונדרים 135: שאינו צריך להוציא אלה 136 מפיו, ושהוא חל על כרחו ושלא בפניו ושהעובר עליו 136 פורש מן הצבור כדיני הנדוי ויותר מהם ושהוא מתחייב עליו מיתה לפעמים, אבל שהוא חל 137 עליהם ועל זרעם נראה שאף לנדרים כן בכל קבלת הרבים כדאשכחן בקבלת התורה וכן במגילה וכן בצומות אבל יש בחרם זה צד הקל שאין בשבועות ונדרים כן, שאם עשה תשובה העובר על החרם ובא לביד 138 או לפני טובי העיר במעמד אנשי העיר, יכולין הן עצמן להתיר לו שזהו היתר חרמין ונדוי שהמנדין מתירין כרצונם, וכן אם מתו מאנשי העיר או שהלכו להם למדינת הים מתירין ואין חוששין, כדתניא באבל רבתי 139 מת אחד מן המנדים אם נתן רשות לחביריו מתירין אותו ואנשי 140 העיר הרשות נתונה 141 ביד רובם וטוביהם מן הסתם 142 ולא ביד ההולכים להם למדינת הים, וכן אם מת הדור ההוא העומדין תחתיהן מתירין, והוא שיהיו גדולים כמותם בחכמה ובמנין כדין נדוי ושמטא כדמנכה במסכת משקין 143, וכן פי' רבי' האיי גאון דיל בתשובה 144, מכל מקום אין מקצת הצבור מתירין ואפילו רובם [אין] רשאים 145 עד שיהיו שם כל המחרימים 146 או כנגדם וחשובים כמותם, כמו שאמרו 147 חלקו אינו מופך, והיתר זה עצמו הרי הוא כהיתר נדרים על פי שלשה

לו ב. 124 צ"ל שמעתי, תהלים סב יב. 125 ע"י סנהדרין לו א. וע"י ריטב"א כתובות לו ב: כל חרם כו' למה לי, פי' דאע"ג דמאן דאמר (ובשיטה מקובצת בשמו: דבמדרש) מביאים ממנו ראי' לעובר על חרם המלך שחייב מיתה כו' ההיא אסמכתא בעלמא היא וגמרא גמר לה כו'. 126 סנהדרין כו ב. 127 בכ"י ו עיקר גמרא הוא. 128 מ"ב יד ו. 129 ע"י העמק שאלה קמב אות ט שכ' על דברי רבינו: אין הנדון דומה לראיה ותכתוב לא יומתו וגו' ע"כ לא הוציאו חז"ל מהפשט אלא משום שהוא מיותר כדא"י בסנהדרין כו' אבל הכא אי כהרמב"ן ז"ל מי הכריח לחז"ל להוציא מן הפשט אחרי שבגם הוא חידוש גדול, והפלא דלא אישתמיט בתלמוד למיחשב חייבי מיתה זו, ובמחילה מעוצם גדולת הרמב"ן ז"ל נראה דאין ב"ד הגדול שבירושלים כו' יותר מבי"ד שב"ד על אנשי עירם, ועי"ש שהארין ע"ז. 130 כ"ה רק באר"ה, ע"י מלכים א טז לד. 131 יהושע ו כו'. 132 ע"י מ"א שם. 133 שופטים כא יח. 134 קכא א. 135 והובאו דברי רבינו אלו בשו"ת התשב"ץ ח"א קנט

וח"כ קלב ובריב"ש סי' שצט, ועוד, וכי"פ בשו"ע י"ד רכח לה. 135 * וע"י שו"ת רדב"ז תתקלג שהיינו ולא יותר, ומכאן שכשם שבשבועות מועיל תנאי ברי"ה לבטל שבועות שלהבא, ה"ה בחרמות, והיינו חרמות שהחרים לעצמו ולא חרמי קהל. 136 בחי' הרמב"ן בכלבו ובריי"ו אינו. 137 אינו בכתי"ו. 138 ובא לביד בכתי"ו. 139 שמחות פ"ה טו. 140 בכתי"ו: באנשי. 141 במיוחסות נוסף: בידם או, ובאר"ה בידם וטוביהם כו'. 142 במיוחסות אינו, ובמקום זה: המקום. 143 ע"י מו"ק יז א. 144 ע"י שו"ת מהר"ם אלשיך ריש עמ' גט שהביא מכאן שאין רשאים לבטל תקנת חרם אלא גדולים כמחרימים ועי"ש וציון 146. 145 כן הוא במיוחסות וחסר מתירין. 146 בשו"ת התשב"ץ ח"א סי' קכג פי' דברי רבינו ותשובת הראב"ד שלהלן שהיינו שכבר חל החרם כגון שעבר היחיד לפני התרת החרם אבל פשיטא שאפשר להתיר חרמי ציבור, אפי' אם יש יחיד שמוחה בדבר, וע"י ריב"ש סוסי' שלא, ושם סי' תכב שתלוי הכל במנהג. 147 מו"ק טז א.

משפט החרם אבות

י"א א' א"ו י"ה. כ"כ כ"ג א"ג י"ג ח"י"ג א"ג א"ג

כיון דאמר עד שיהא וצלשון בני אדם הוא עד שיגא, לא נהפך דבריו משום אומדנא. אבל גדון זה שאמר מנה צלילי הפסח לא נחווין אלא למנה של מנה והיא לצדה קרויה מנה צלילי הפסח. וכל שכן במנה עשירה שיש לה שם לוי.

ואפשר דאף בשאר ימות השנה הנודר ממנה, מותר במנה עשירה, כיון שיש לה שם לוי כדאמרינן⁹⁰ הנודר מן הירק מותר בירקות שדה מפני שיש להן שם לוי. ולא דמי לחמרא מצללא ולקודיטון שכתבו המפרשים ז"ל⁹¹ שהנודר מן היין אסור בהן. והציאו ראה מן הירושלמי⁹² משום דהנהו תחלתן יין, ומפני שצטלו או שערב בו דבש ופלפלין לא הפסיד שמו, ולא היא כירקות שדה שהן מין אחר. אבל מנה עשירה שכתלת לישחה ועריכתה קורא לה שם חדש, מין אחר היא, והוי דומיא דירקות שדה עם ירקות גנה.

או אפשר לבעל הדין לחלוק ולומר דבשאר ימות השנה מנה עשירה אין לה שם לוי, שאין לה השם שהוא אלא משום דמעטה רחמנא מדכתיב⁹³ לחם עוני שלא ללאת זה צלילי הפסח, מ"מ צלילי הפסח נראה שיש לה שם לוי. וזה שנדר על מנה צלילי הפסח, וזו יש לה שם לוי צלילי הפסח, ודאי מותר זה כיון שמין אחר היא, כדאמרינן בירקות גנה בשביעית כדאיתא בסוף פרק הנודר מן המבושל⁹⁰ ולא הייתי זריך לזה שהרי הטעם שכתבתי למעלה שכיון שהזכיר מנה צלילי הפסח כוננו למנה של מנה, וכן הוא צלשון בני אדם, הוא טעם מספיק לכלן⁹⁴. כסא כבוד תורת האדון יכון ושלמו יגדל כימי השמים על הארץ כן יאריך על אויביו יתגבר על צמותו יסליך נעלו והדריך כנפשו החשוב ונפש נשבר ונדכה קטין וחריך נאמן יצחק ז"ר ששט.

נזירותו למפרע ככ"ט יום ראשונים האסורין, ואעפ"כ אמרו שהוא כולל, כיון שמנה הנזירות מקום לחול צאי זה ענין שיהיה.

ואם תראה לדמות דשאני הפסח לכיון דאמר הרני נזיר ואין נזירות פחות משלשים, הרי הוא כמפרש שלשים יום.

אפ"ה כיון דאמר למחר, לא משמע שיהיה דעמו שחול נזירותו על יום השלשים, ומן היום ההוא תחול למפרע על שאר הימים. גם הלשון בעצמו שאמרו כולל דברים המותרים עם דברים האסורין מוכיח כן, דמללא קאמר כולל דברים מותרים ודברים אסורים, נאמר שאף אם הדברים האסורים הם עקר כיון שכולל עממן דברים המותרים חלה שבועתו, לאשמעינן האי מלתא נקט האי לישנא דמשמע הכי, דומיא דמאי דאמרינן בסנהדרין פ' הנשרפין⁸⁵ ובפ"ק דקידושין⁸⁶ מתני ליה רב יוחנאל לרמי גריה הנשרפין צנסקלין וכו'.

והראיה שהבאת משבועה שלא אוכל מנה צלילי הפסח, ולא מקרי כולל משום כמה מיני מנה שאין אדם יולא בהן, כגון דברים שאין צאים לידי חמוץ ומנה עשירה וחלוט⁸⁶ ואשישה וצורים, אע"פ שהוא אסור כולל. אני אומר באלה שאינו אסור כולל ואין כאן כולל, שהאומר שבועה שלא אוכל מנה צלילי הפסח לא נחווין אלא למנה הראויה ללאת זה ידי חובה צלילי הפסח, ודמייא למאי דאמר רבי יהודה בפרק קונס יין⁸⁷ אמר קונס יין שאני טועם עד שיהא הפסח אינו אסור אלא עד לילי הפסח, שלא נחווין אלא עד שעה שדרך בני אדם לשתות יין. הכא נמי כיון שהזכיר צלילי הפסח לא נחווין אלא למנה של מנה. והראיה ז"ל⁸⁸ פסק כרבי יהודה וכתב דלא פליגי רבנן עליה. ואע"פ שהרמב"ן ז"ל כתב בהלכותיו⁸⁹ דרבנן פליגי עליה דרבי יהודה ולא קיי"ל כותיה. הא גדון זה עדיפא מההיא דהתם,

סימן שצט

בתקנה, אין כת בידם להפקיע קדושין של תורה מטעם כל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש ואפקעינהו רבנן לקדושיה מיניה¹. שלא נאמרו הדברים אלא אדעתא דרבנן שהיו גדולים בחכמה ובמנין, וגם היה בידם כת להפקיר ולהעניש ולהפקיע. אבל בזמן הזה שהחכמים דוננין כהדיוטות, אין כת בידם להפקיר ממון אחרים, כ"ש להפקיע קדושין של תורה. ולא נאמר יפתח בדורו כשמואל בדורו² אלא להורות על פי החורה, אבל לבטל דבר תורה לא. ועוד שזה מעין קנס הוא ואין דנין דיני קנסות בחוצה לארץ. כי מה שנהגו הקהלות לעשות תקנות ולשום קנסות ונגבין הוא מפני רשות הנתן להם מצד המלכות דדינא דמלכותא דינא ע"כ תורף השאלה.

על הרי"ף שם (ז, א). ומובא בר"ן שם ד"ה אסור. 92 נדרים פ"ג ה"ד. 93 דברים טז, ג. *94 עיי בקצוה"ח סי' עג סק"ג. [דעיקר כרכי ה"ד חסדאי, ולעיל סי' צח ובהערה 12 שם]. שצט 1 כתובות ג, א. 2 ר"ה כה, ב.

טורטשה. לחכם רבי אברהם בן אלפואל נר"ו שאלת הקהל הסכימו לעשות גדר ותקנה שלא יהא רשות ביד שום אדם לקדש שום אשה כי אם בידיעת נאמני הקהל ובפניהם ובפני עשרה, ואם שמא יעבור ויקדש שלא כנוכח שיהיו קדושי נפקעין ובטלים, ומעתה ובאותו זמן מפקירין הקהל כסף או שוה כסף שיקדש בו ושיהיה מופקר ומבוטל, והקדושין יהיו מופקעין, והאשה ההיא תוכל להנשא מבלי שום גט, ואפי' גט מספק לא תצטרך. ונסתפקת אם כת ביד הקהל להפקיר ממון אחרים אפילו ממון קטניהם שאינן כדאי לקיים ולהסכים בתקנה. כל שכן מממון הנולדים והבאים מחוץ לדור שם. ואף אם יסכים הרב והזקן שבעיר

85 פ, ב. 86 לב, א. 88 היינו כשלא אפאו אחר שחלטו. עיי יבמות מ, א שאם אפאו יצא בו ידי חובתו בפסח. 87 נדרים טג, ב (פ"ח מ"ה). 88 מובא בר"ן נדרים שם ד"ה שדרך. 89 על הרי"ף נדרים שם, ומובא בר"ן שם. 90 שם גג, א (פ"ו מ"ט). 91 הרמב"ן

74

תשובה יכולין בני העיר לעשות צנייהם תקנות וגדרים והסכמות ולקנות העובר עליהם מדין תורה, דגרסינן צ"ג³ ורשאין בני העיר להתנות על המדות ועל השערים ועל שער פועלים ולהסיע על קצותם. ופרש"י ז"ל⁴ לקנות העובר על קצת דבריהם ולהסיעו ממדת דין תורה ע"כ. ולא זו בלבד אמרו אלא אף בכל ענין שיראה צנייהם לתקן ולקנות העובר הרשות בידם. אלא לרצותם נקט בני ואע"ג דאינן דברים כוללין לכל בני המדינה אבל הם כנגד מוכרי פירות לצד או כנגד הפועלים לצד ואיך להו פסידא בהכי אעפ"כ הרשות בידם. דהכי גרסינן עלה בתוספתא⁵ רשאין בני העיר לומר כל מי שיראה אצל פלוני יהא נותן כך וכך וכל מי שיראה אצל מלכות יהא נותן כך וכך כל מי שמרעה פרתו צין הזרעים יהא נותן כך וכך ע"כ.

ולא סוף דבר בני המדינה אלא אפי' בני אומנות אחת יכולין להתנות צנייהן בעניני אומנותן ולקנות העובר, לגבי אומנותם הוה להו כבני העיר, כדאיכא החם⁶ בעובדא דהנהו טבחי דאתנו צהדי הדדי דכל דעביד ציומא דחבריה לקרעוה למשכיה. וכן בתוספתא⁷ רשאין האמרין והצבעין לומר כל מקח שיצא צעיר נהא כלנו שותפין בו. רשאין הנחתומין לעשות רגיעה צנייהם, רשאין החמרים לומר וכו' רשאין הספינין וכו'. ומה שאמרו בגמ' גבי בני טבחי דהני מיילי היכא דליכא אדם חשוב אבל היכא דליכא אדם חשוב לאו כל כמיניהו דמתנו. כלומר, אפי' יסכים הוא עמהם. נראה דהיינו דוקא צניי אומניות דכל היכא דליכא אדם חשוב ולא עשו צהסכמתו לא הוה כבני העיר ואינם יכולין להתנות אלא כיחידים וצקנין. אבל צניי העיר לעולם יכולין להתנות ואינן צריכין להסכמת אדם חשוב שצעיר. וכן נראה מדברי הרמב"ם ז"ל⁸ שלא הזכיר דין זה של אדם חשוב צניי המדינה רק צניי אומניות. ואע"ג דמלישנא דגמ' משמע דקאי אף על בני העיר, דכי אומציה רב יימר לרצא דחייצניהו להנהו טבחי דקרעוה למשכא דחבריהו מצרייתא דולהסיע על קצותן דמתניא גבי בני העיר, שני רב פפא הני מיילי היכא דליכא אדם חשוב אבל היכא דליכא אדם חשוב לאו כל כמיניהו דמתנו. י"ל דהכי קאמר מאי דמדמית בני אומנות לבני העיר, ה"מ היכא דליכא אדם חשוב דאז הם צאומנותם כבני העיר בתקנות העיר, אבל היכא דליכא אדם חשוב ועשו בלתי הסכמתו אינם אלא כיחידים ולא כבני העיר. ולעולם בני העיר אינן צריכין להסכמת אדם חשוב שצעיר, אלא כל שהסכימו רוב הקהל וגדוליהם הרגילין לפקח בעסקיהם תקנתם קיימת.

וכן נראה מדברי הרמב"ם ז"ל שכתב⁹ וז"ל הא דאמרין טבחי דהיכא דהיכא דליכא אדם חשוב לאו כל כמיניהו

דמתנו, נראה משום דלמא איכא פסידא דלקוחות דמיקרי זבני, הלכך לאו תנאה הוא עד דשקלי רשותא מיניה, ואע"ג דחוינא השתא דליכא פסידא לא הוי תנאיהו תנאה עכ"ל. נראה מלשוננו שלא נאמר דין זה של אדם חשוב אלא צניי אומנות, ומפני שבתקנה אפשר שיהיה הפסד לבני העיר, אבל צניי העיר עצמם יכולין להתנות כרצונם. ואף הקטנים בכלל תקנתם לכשיגדלו. שאם לא כן בני העיר כשמחנין על השערים ועל המדות ועל שער הפועלים ומסיעין על קצותן, היו צריכין לחדש תקנתן בכל יום מפני הקטנים שנעשים גדולים יום יום, וזה דבר בטל. אלא כל בני העיר בכלל תקנתן, ואף הנולדים לאחר מכן. שהרי יכולים הצעור לעשות תקנה עליהם ועל זרעם, כמו שמצינו בפלגש בצבעה שלפי שנשבעו איש¹⁰ ממנו לא יתן צמו לצנימין לאשה, נאסרו הדור ההוא והיו אסורים הדורות, עד שהזכירו לדרוש ממנו ולא מצנינו, כמו שמפורש צפר' יש נוחלין¹¹ הא אלו אמרו ממנו ומצנינו או שאמרו כחם היה המרס חל אף על הדורות הבאים.

ובתב הרמב"ם ז"ל במשפט החרם¹² שכן הדין בכל קבלת הרבים שחלה עליהם ועל זרעם כדאשכחן בקבלת התורה וכן צמגלה או צומות. ועוד שאפילו בדברים שלא קבלו עליהם בני העיר צהסכמה, אלא שנהגו כן מעצמם לעשות גדר וסייג לתורה אף הצנים חייבין לנהוג צאותו גדר. כדאמרין צמס' פסחים פ"ר מקום שנהגו¹³ בני ציטן נהגו דלא הוה אזלי מזור לצדן צמעלי שבתא אמו צנייהו לקמיה דרבי יוחנן אמרו ליה, אצבתנא הוה אפשר להו אמן דלא אפשר לן מאי, אמר להו כצר קבלו עליהן אצותיכם וכתיב¹⁴ שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמן. ואם לא היה ציד האצות לתקן על הצנים אף היו הצנים אסורין צמה שנהגו בו אסור האצות מעצמם. והלא אף אם עשו הגדר ההוא בפירוש וצהסכמה, לא היו יכולין לשתף הצנים עמהם. אלא ודאי בני העיר יכולין לתקן עליהם ועל הדורות הבאים, וכיון שיכולין לתקן עליהם יכולין גם כן להסיע על קצותן.

וכן הבאין מחוץ לעיר לדור שם הרי הם כאנשי העיר וחייבין לעשות בתקנתן, והרי הם כאלו קבלו עליהם בפירוש כל תקנות העיר צעת צואם, כל שאין דעתם לחזור. ואף בדברים שהיו אסורין צהם צעירם מפני מנהגם הותרו צהם, כל שאין דעתם לחזור, ואין מנהג העיר צצאו לדור צה לאסור, כדאמרין צפ"ק דחולין¹⁵ כי סליק רבי זירא אכל מגרומתא דרב ושמואל. ואקשיה רבי זירא לית ליה נוחנין עליו חומרי מקום צינא משם, ואסיק רב אשי ה"מ צדעתו לחזור ור' זירא אין דעתו לחזור הוה¹⁶*. ואם צדבר אסור כך כל שכן צענין ממון, כגון הקנסות שהסכימו בתקנותיהן שי

12 נדמ"ח מכת"י בסוף רמב"ן שבעות (י"ט תשל"ו). ועי' מג"ח מצוה-תסו מבהמ"ח. 13 ג.ב. 14 משליא, ח. 15 ית, ב. 16 *בייר"ד דס"י ריד, שר"ע שם ס"ב וע"ש ב"ש"ך סק"ח. [ועי' מג"א ס' תסח סק"ט ובחק יעקב שם].

3 ח, ב. 4 שם ד"ה להסיע על קצותם. 5 ב"מ פ"א הכ"ג, כ"ו. 6 ב"ב ט, א. 7 שם. 8 ה"ל מכירה פ"ד ה"ל ט"א. 9 בח"י ב"ב ט, א ד"ה הא דאמרין. 10 שופטים כא, א. 11 ב"ב קכא, א.

לנו לומר שקבלום עליהם כשצאו לדור שם צעיר ההיא והרי הם כצני העיר ובכלל תקנותיהם.

רלפי זה עלה צדינו שהקהל יכולים לקנות בתקנותיהם כפי אשר יראה צענייהו*¹⁷ ואפי' בחובה לארץ. דהא עובדא דהנהו טבחי דאתא לקמיה דרבה דרבה לארץ הוה. ולא קשיא מדאמר' דאין דיני קנסות בצבל¹⁸, שהדבר שהסכימו עליו בני העיר הרי הוא כאלו קבלוהו כל אחד על עצמו ונתחייבו צו. ועוד כיון שעשו כן מפני שראו שיש גדר ומקנה בדבר, הוה ליה כהודאות והלואות ושלוחותיהו קא עבדי וגו' דין הקנסות ששמו בתקנתן.

רא"ת והא אמרינן בגיטין פ' השולח¹⁹ גבי פרוצוב דלמא כי תיקן הלל לדרי עלמא כגון צי דינא דרב אמר ורב אסי דאלימי לאפקועי ממונא אצל צי דינא דאחרינא לא. דלמא אין כל צ"ד יכולין להפקיע ממון. אף אם נאמר כן לא קשיא לנדון זה, דהתם הוא כגון פרוצוב להפקיע ממון של זה שלא כדין לכחוצ עליו פרוצוב, אצל מה שעושינן צי העיר צעירם לנענין תקנותיהם הרי הם כצי דינא דרב אמר ורב אסי ועדיפי מינייהו. ועוד שכתב ר"ת ז"ל²⁰ דלאו כצי דינא דרב אמר ורב אסי דוקא קאמר, אלא צי דינא רבה צאתריה, ויפתח בדורו כשמואל בדורו. ולא אתא לאפוקי אלא כגון רבנן דצי רב אסי דלא הוה צי דינא רבה, דהא הוה רב אסי צאתרייהו דאליים מינייהו. אצל כל צ"ד קצוע צעירו יכול להפקיע ממון, וכ"ש הקהל.

וכן נראה צפ' ואלו מגלחין²¹ דאמרינן התם מנא לן דמפקרינן נכסי, דכתיב²² ואשר לא יבא לשלשם הימים בעצת השרים והזקנים יחרם כל רכושו. וכן כתב הרמב"ם ז"ל פרק כ"ד מהלכות סנהדרין²³ כן יש לדיין תמיד כו' כפי מה שיראה לגדור פרצת הדת ולחזק הדבדק או לקנות אלם. והרי הוא אומר בעזרה וכל אשר לא יבא לשלשם הימים בעצת הזקנים יחרם כל רכושו מכאן שהפקר צ"ד הפקר ע"כ.

וערד שהרי אפי' צדיני נפשות היו צ"ד מכין ועונשין שלא מן התורה כדי לעשות סייג לתורה, ומשום מיגדר מלתא כדאיתא ביצמות פרק האשה רבה²⁴. כל שכן בממון הקל. ואחרי שהקהל יכולין להפקיע ממון העובר על תקנתם, מעתה אם הסכימו שהמקדש אשה שלא צדיעת הנאמנים ושלל צפניהם, שיהיו המעות ההם גזל צידו וציד האשה, לפי

שהם מוכין אותם לפלוני קודם נתינתם לאשה, מעתה הרי קדושין אינן קדושין. דהו"ל כקדשה בגול ובחמם, ואסיקנא צפר' האיש מקדש²⁵ דאינה מקודשת. ואע"ג דלא משמע להו לאינשי דצני האי גונא להו גזל, אפ"ה אינה מקודשת, דהא חמם לא משמע להו לאינשי דלהו גזל גמור, כיון דיהיב דמי, כדאיתא צפרק זה צורר²⁶ הוסיפו עליהם החמסנים מעקרא סבור דמי קא יהיב ולא מפסלי מדאורייתא כיון דיהיב דמי דחמם דכתיב צאורייתא צללא יהיב דמי. דצלישנא דקרא חמם²⁷ היינו גזלן גמור דלא יהיב דמי. אצל צלישנא דרבנן חמם צדיהיב דמי, כדאיתא צסוף פרק הכונס לאן ליר²⁸, וכיון דחמם צדיהיב דמי, מורי ואמר דמי קא יהיבנא ולא חממוד²⁹ לאינשי צלא דמי משמע להו. ואפ"ה אינה מקודשת כיון דשקיל מיניה בעל כרחיה דלא אמר רואה אני.

בגדון זה נמי אפילו תימא דלא משמע להו לאינשי דצני האי גונא להו גזל אפילו הכי אינה מקודשת כיון דמדינא הוה גזל. וכל שכן אם עשו כן בהסכמת החכם והזקן שבעיר הרב רבי משה נ"ר דאיכא תרתי בהסכמת הקהל וצי דינא דאליים. ואין לומר דאע"ג דהפקר צ"ד היה הפקר היינו שיכולין להוציא מידו ולהפקירן ולאצדס ממנו. אצל צעודס צידו וצירשותו הרי הם שלו ויכול לקדש בהם את האשה. הא לימא דהא הפקר צ"ד הפקר יליף לה רבי אלעזר צפ' השולח³⁰ ובפרק האשה רבה³¹ מקרא³² דאלה הנחלות אשר נחלו אלעזר הכהן ויהושע בן נון וראשי האבות למטות בני ישראל וכי מה ענין ראשים אצל אבות לומר לך מה אבות מנחילין את צניהם מה שירצו אף ראשים היו מנחילין את העם מה שירצו ומינה דמה אבות מנחילין ואומרים שדה פלונית לפלוני וזוכה צו מיד אף קודם שיצא לידו אף ראשים מנחילים לכל מי שירצו ואומרים ממון ראובן יהיה לשמעון וזוכה צו שמעון מעתה³³. ומשום הכי תירך רבא³⁴ גבי פרוצוב דהפקר צ"ד הפקר. ואפילו לרבנן דאמרי שציעית דאורייתא תקון רבנן דלא תשמע. ואע"פ שהחוב ציד הלואה וזכה צו מן התורה, חכמים וכו' אותו למלוה צפרוצל וזוכה צו מעתה. וכמו שפירש"י ז"ל³⁴ דרבא אתא לתרוצי מתני' אפי' לרבנן³⁵. וכן כתב הרשב"א ז"ל שם צחדושי³⁶. וא"כ אלו המעות אינן שלו לקדש בהן את האשה³⁶.

ואין לנו צריכים בזה לכל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש, שאין לנו צריכין לטעם זה אלא צמי שקדש קדושין גמורין, ומחמת אי זה ענין שאירע צגט, והיה מן הדין שיהיה

קכ סק"ה. 34 גיטין לו, ב ד"ה רבא אמר. *35 עיי' תוס' שם לו, א בד"ה מי. ועיי' רמב"ם פ"ט מהלי' שמיטה ה"טו ובכס"מ שם ובכ"י חו"מ סי' ס"ז טע"ב, ועיי' בירושלמי שביעית (פ"י ה"ב) ובירושלמי גיטין (פ"ד ה"ג) תזר ר"י ואמר וכו', ועיי' בירושלמי פאה (פ"ה ה"א) דר"י ס"ל כרבא בגיטין ואפ"ה לא מוקי בירושלמי גיטין חקנת הלל אף כרבנן ומטעם הפקר וכו' ומוכח כשיטת הרמב"ם וכטעמא דהכס"מ ובי"ה הג"ל. 36 ד"ה רבא. *36 עיי' שו"ת רע"א סי' רכב וזכר ישעיהו סי' יב דבי"א ח"א סי' א.

*17 [כן היה נהוג בזמן המחבר בארץ ישמעאל]. 18 ב"ק כז, ב. פד, ב. 19 לו, ב. 20 בספר הישר (חז"ח) סי' קלח (עמ' קטו). ובתוס' גיטין לו, ב ד"ה דאלימי. 21 מוע"ט טו, א. 22 עזרא י, יח. 23 הלי"ו. 24 צ, ב. 25 קידושין נב, א. 26 סנהדרין כה, ב. 27 בראשית ו, יא-יג. 28 ב"ק סב, א. 29 שמות כ, יד. 30 גיטין לו, ב. 31 יבמות פט, ב. 32 יהושע יט, גא. *33 עיי' בישי"ש יבמות שם, ובשו"ת רע"א סי' רכ"א ובסי' גט פשוט סי'

מפני שהקהל צפירוש קנסו אותו והפקירו המעות ההם ואבדו זכותו מהם. וה"ל כקדשה בגזל. והלא אמרו⁴⁷ המקדש צחמץ מו' שעות ולמעלה אפילו בחטי קרדייתתא דשרירין ויבשין אין מוששין לקדושין. אע"פ שיש כאן ממון מן המורה דאסור' דרצנן נלחוד הוא כדאיתא התם אס משום שעות כפרש"י ו"ל⁴⁸ ואי משום חמץ נוקשה כפי' רבינו תם ו"ל⁴⁹. אפילו הכי כיון דאסרוה רצנן הו"ל אסורי הנאה ואין כאן שוה פרוטה, דכותה הכא.

ועוד שאפילו היינו זריכין בכל הפקעת קדושין לטעם דכל דמקדש אדעתא דרצנן מקדש, הנה יש לנו לומר ג"כ כל דמקדש על דעת הקהל ומקנתם הוא מקדש, כמו שמצינו שהמקדש סתם מקדש על דעת מנהג העיר, כדאמרין במציעא פרק המקנל⁵⁰ הלל היה דורש לשון הדיוט, דתניא אנשי אלכסנדריא מקדשין וצשעת כניסתן לחופה צאין אחרים וחוטפין אותן, נקשו חכמים לעשות צניהם ממזרים. אמר להם הלל הזקן הביאו לי כתובת אמותיכם, מנא שכתוב צה לכשתכנסו לחופה הוה לי לאנתו, ולא עשו צניהם ממזרים. ובודאי לאו כתובת אמותיהם של אלו הביאו לו, דא"כ מאי דורש לשון הדיוט דקאמר, אלא כתובת צנות המדינה הביאו לו. וכשראה שכתוב צהן כן, הכשיר את אלו ואע"פ שאלו קדשום סתם. לפי שהמקדש סתם צאמו מקום על סמך המנהג שנוהגין לקדש על תנאי זה קדש, שלא תהא מקודשת לו עד שתכנס לחופה. וכן פירש הרשב"א ו"ל⁵¹.

רלפ"ז עלה בידינו שיכולין הקהל לעשות תקנה זו, והמקדש כנגד תקנתם אין קדושיו קדושין, ואינה זריכה גט⁵². זהו מה שג"ל צד"ז להלכה. אבל למעשה הייתי חוכך להחמיר ולא הייתי סומך על דעתי זה לחומר הענין להוציאה בלא גט, אס לא בהסקמת כל חכמי הגלילות, כי היכי דלמטיין שיבא מכשורא. והאל ינקנו משגיאות ומהכשל בדבר הלכה ויראנו נפלאות מתורתו ושלום תורתך האדון נ"ר יגדל וירצה ויפרוך לרוב כנפש משיב מפני היראה והכבוד למצותך מזומן וצאהבתך נאמן הנשבר והנדכה יצחק צ"ר ששת זלה"ה.

הגט פסול מן המורה, וחכמים ראו להכשירו שלא כדין, כההיא דריש כחוצות³⁷ דמשום תקנת עגונות ופרושות. וכההיא דפרק השולח³⁸ גבי צטלו מצוטל. צהנהו אמרינן דאע"פ שהקדושין היו קדושין גמורים, עתה ראו חכמים להפקיע למפרע, שהרי כשקדש על דעתם קדש, וכל זמן שהם ירצו להפקיעם יהיו מופקעים. אבל צדון זה שהקהל צפירוש הפקירו המעות הרי קדשה בגזל ואין קדושיו קדושין, אף אס לא יקדש על דעתם. והיינו דצפ' חזקת³⁹ גבי תלוה ואקדישה דאמר' נמי התם הוא עשה שלא כהוגן לפי' עשו לו שלא כהוגן ואפקעינהו רצנן לקדושה מיניה. וכן נמי צצמות פרק צ"ט⁴⁰ צההיא דלוחצוה אכורסיה דאמרין נמי כי האי לישנא לא מדכרינן צהו טעמא דכל דמקדש אדעתא דרצנן מקדש. שהרי כיון שהקדושין נעשו שלא צרזון חכמים הפקיעו אותן שהפקירו המעות ועשו אותם מתנה⁴¹.

ומי'הו כי אמרינן צמסקנא היכא דקדיש צציהא שויה רצנן לצעילתו צעילת זות, צהנהו צריכים לטעמא דכל דמקדש אדעתא דרצנן מקדש, דאיך יפקיעו קדושי ציהא אס לא מטעם זה. ואע"פ שהרשב"א ו"ל כתב צתשובה⁴² שאין לנו לומר אפקעינהו רצנן לקדושה מיניה כי אס צמה שמאלנו מפורש צדברי רז"ל, אבל לא בכל מי שעשה שלא כהוגן, שא"כ צאומר לשלוחו לא וקדש לי אשה פלונית, והלך וקדשה לעצמו שהיא מקודשת, אלא שנהג צו מנהג רמאות⁴³, היה לנו לומר הוא עשה שלא כהוגן לפיכך עשו לו, ואפקעינהו רצנן לקדושין מיניה. אלא שאין אומרים כן וולתי צאותן שאמרו חכמים ו"ל צפירוש. ומטעם זה כתב המקדש צפני עדים שהם פסולים לעדות מדרצנן שצריכה גט. וחלק על הרב אלפסי ו"ל שכתב צתשובה⁴⁴ שאינה זריכה גט דאפקעינהו רצנן לקדושה מיניה. גם הרמב"ן כתב צתשובת שאלה⁴⁵ זה לשונו, והמפקיעים קדושין צפסולי עדות דרצנן צר מינן טעוניה⁴⁶ עליהו וטעון ע"כ.

מ"מ צדון זה אין אנו צאין להפקיר הקדושין מטעם עשה שלא כהוגן ואפקעינהו רצנן לקדושה מיניה. אלא

סימן ת

המורה. דחמץ האסור צפסח צין צאכילה צין צהנאה, אין חלוק צין של ישראל לשל א"י, דהא צאורייתא לא כתיב חמץ, אלא חמץ סתמא צין דישראל צין דא"י. דוקא לענין לעבור עליו צבל יראה ובל ימצא הוא דאיכא הפרישא צין חמץ של

אושקה. לרבי משה משבראן י"א
שאלה ראשונה אם חמץ של אינו יהודי מותר לישראל בהגאה בזמן אסורו אם לאו.
תשובה חמץ של א"י אסור הוא צהנאה בתוך הפסח מן

46 ע"י שבת סו, ב ורש"י שם. 47 פסחים ז, א. 48 פסחים שם ד"ה אפילו בחטי קורדנייתא. 49 מובא בתוס' פסחים ו, ב ד"ה משש שעות ולמעלה. 50 קד, א. 51 מובא בשיטמ"ק ב"מ שם בד"ה וז"ל הרשב"א. וע"י דבי"א ח"א סי' כט. *52 ב"י אה"ע סס"י כח בסד"ה ומ"ש והמוכר, וע"ש ברמ"א סע' כא. (וע"י מהרי"ק שורש פד, מהר"ם אלאשקר סי' מ[ח].

37 ג, א. 38 גיטין לג, א. 39 ב"ב מח, ב. 40 קי, א. *41 ע"ש בתוס' ד"ה לפיכך. 42 ח"א סי' אלף קפה, ח"ב סי' ר"ל ובמיוחסות סי' קכה. וע"י בתי כהונה ח"ב סי' ז (מד.). 43 קדושין נח, ב. 44 מובאת בספר העיטור ח"א קבלת עדות (דף נט, א). 45 תשובת הרמב"ן הובאה גם לעיל סי' יד. ובשו"ת הרמב"ן (י"ם חשלי"ה) סי' קי ליקט תשובה זו מכאן.

לקמן דף קע"ד מבואר דלא נחתינו לניכסיה, משום דאין תובעין את הערב תחלה ומ"ש הכא, והרשב"א גיטין נ' הקשה איך אפשר לגבות ממשעבדי במקום בנ"ח בלא תיקון עולם, והא אין תובעין מן הערב תחלה, ותי' דנכסים עיקר אסמכתיה עלייהו, וכיון דליכא בינונית בנ"ח מצי אמר שיעבודי גבך ע"ש, ואף דבשני יוסף ב"ש אין גובין מנכסים אף דמפסיד לגמרי, בכורות מ"ח, מה"ט דלא יתבע ערב תחלה, וא"כ כ"ש הכא דאין ג"מ אלא מבינונית לזיבורית, צ"ל דשאני התם דאין הלוח חייב, וכי ליכא לוח ליכא ערב, אבל הכא הלוח חייב בבינונית אלא שאין לו נכסים, בכ"ג גובה מלוקח מטעמא דא"ל שיעבודי גבך.

תרלב תורה ורשב"ג וכו' דס"ל כר"א בגיטין ולא בשטרות, הנה לכאורה היה נראה, דבגט צריך שיהא בו כל דיני שטר, אלא דיתר גט על שטר בדינים המיוחדין בגט אבל לא גרע בדינו משטר, אמנם מכאן מוכח שאינו כן, דלהך מ"ד צריך בשטר ע"ת, משום דכתיב וכתוב בספר וחתום, ומ"מ בגט ע"מ כרתי ולא בעי ע"ה, וכן מוכח מדקאמר בגמ' דבעל נותן שכר הסופר דכתיב ונתן, ולא קאמר טעמא דבשטר בעי ספר מקנה, גיטין כ'.

ד תרלג דף קע"ז אמר רב אין הלכה לא כר' יהודה ולא כר"י, ופירשב"ם דרב תנא ופליג, ובתוס' כתובות ד"ח כתבו דר' יוחנן פליג בזה, וכיון דקיי"ל רב ור"י הלכה כר"י א"כ ס"ל דרב אינו תנא ולא יוכל לחלוק על תנאים, וקשה איך פסקינו הכא הילכתא כרב נגד המשנה, וד"ז שאלתי מכ' מו"ר הגר"ח הלוי זצ"ל מבריסק, והשיב, דבאמת גם אמורא יש בכוחו לחלוק על תנא, והא דמותבינו תיובתא מתנאי לאמוראי, הוא משום דאמורא אינו חולק על תנא, ואילו ידע דברי התנא לא היה חולק עליו, אבל במקום שחולק להדיא, אפשר להיות הלכה כמותו עכ"ד, ונראה מוכח כן ממה שנמצא בגמ' בכמה מקומות שאמרו האמוראים על משנה זו אינה משנה, וז"ל רב שריא גאון באגרתו, והיכא דמשכחינו במתניתין מילתא משבשתא, וצריכא למסמי מינה מידי דאית בה קושיא ולא סליק, אמרינו סמי מכאן כך וכך, כי הנך דאותו ואת בנו

דאמרינו אמר ר' יוחנן פרת חטאת אינה משנה עגלה ערופה אינה משנה, אלמא אי סלקא מתניתין ולא סלקא מבריייתא, ואף מסברא דחינו מתניתין כולה, כי ההיא דתנינו בטהרות מסרק של פשתן שניטלו שיניו, ואמרינו בהחולץ ר' יוחנן ור"ל דאמרי תרווייהו זו אינה משנה ולא עבדינו כוותיה, ממאי דמסיימי דוקני וכו' עכ"ל, מיהו בעיקר דברי תוס', דאיכא פלוגתא אי רב הוי תנא או אמורא, אינו נראה כן מדברי רבינו שריא, וז"ל והו גמי רבנן אחריני דאיתינו תנאי ואמוראי, כגון ר' תנינא ור' ינאי ורב דהו תלמידי דרבי וכו' ובכמה דוכתי אמרינו רב תנא ופליג, והו גמי רבנן אחריני דהו אמוראי בלחוד, כגון שמואל ורב שיאל וכו' עכ"ל, ונראה הכונה, דהו תנאי ואמוראי שתינו במדרגה ממוצעת בין תנאי לאמוראי, וע"כ חולקים על תנאים וגם אמוראים חולקים עליהם, אלא דאכתי לא מיתרצא קושיית תוס' שם לימא ר' יוחנן אנא דאמרי כרב דהו תנא, וחידוש גדול נמצא בהידושי הרמב"ן — ב"ב קל"א — דהא דמותבינו תיובתא מתנא לאמורא הוא רק אם דברי התנא נשנו במשנה או בבריייתא, אבל אם הן בלשון מימרא אפשר לחלוק על דברי התנא, וכן כתב שם בשיטה בשם רבינו יונה, ואף על פי שאין דרך האמוראין לחלוק על התנאים, הני מילי בדבר שסיימו אותו במשנה או בבריייתא וכן נראה מלשון הגמ' גיטין דף מ"ב, מימרא הוא ומימרא לרבא לא ס"ל, ופירש רש"י מימרא בעלמא היא ואינה לא משנה ולא ברייתא, ונראה טעם החילוק הזה, משום דמשניות ובריייתות נסדרו בהסכם כל חכמי הדור, [וזהו טעם מ"ש בתוס' דדין מחלוקת ואח"כ סתם אינו תלוי בסידור המשנה שסידר רבי אלא לפי הסדר ששנה לתלמידיו, היינו דכח סתם משנה אינו מפני הכרעתו של רבי דמאי אולמא דרבי משאר תנאי אלא מפני הסכמת כל חכמי הדור שלמד עמהן] אבל מימרא נאמרה על דעת עצמו של התנא שאמרה, ולפי"ז נמצא דהחילוק אינו בין תנאי לאמוראי אלא בין משנה ובריייתא למימרא, ונמצא בגמ' דמקשינו גם מאמוראי קמאי כגון רב ורבה אף דהן מימרא, וצ"ל דמ"מ לא

לחן רבי אלחנן קונט וסרמן 33 קמ"ה ה"ק

מותבין תיבתא מינייהו, כמו דמותבין ממשנה או ברייתא, אלא דהיכא דאפשר לשנויי משנינן, מיהו בסוגיא דיאוש שלא מדעת קאי בתיבתא לרבא ממירא דר' יוחנן משום ר' שמעון בן יהוצדק [שמעתין] וע"ע ברש"י נדה דף כ"ו ע"א ד"ה אמר אביי וכו' לא תימא תני ר' חייא וכו' אלא אימא אמר ר"ח וכו' ור"ח תנא ואמורא וכו' עיי"ש

תרלד דף קע"א. שטר מאוחר הוא. ובגמ' סנהדרין דף ל"ב פריך דליכא דרישה וחקירה, ובר"ן ספ"ק דכתובות הביא דעת בעה"מ דבשטר ליכא כלל דין הזמה, דאין לך בו אלא חידושו בעדות בע"פ, והקשה בש"ך סי' ל"ח, דא"כ מאי פריך בגמ' משטר על עדות בע"פ, דהא טעמא דצריך דר"ח הוא משום דבעי עדות שאתה יכול להזימה, אמנם בגמ' מבואר דר"ח ילפינן מקראי, והוא דין בפני עצמו, אלא דהשחא דידעינן מקראי דצריך שבע חקירות ממילא צריך שיהא אפשר להזימן בכל שבע חקירות, והא דקאמר בגמ' סנהדרין דף מ"א, טעמא דאיני יודע בחקירות משום דהוי עדות שאאי"ל, היינו דאי לאו ה"ט היה דין חקירות כדין בדיקות, דא"י כשר בהן, אף דצריך בדיקות מדאורייתא, אבל עיקר דין חקירות הוא גוה"כ בפ"ע, ואינו מטעם שאי"ל, וכיון דבשטר אנו תולין שמא איחרוהו, א"כ הוי כאילו אין כתוב בו זמן כלל, אלא דקושי' הש"ך היא דאפילו אין בו זמן כלל לא גרע מאומר א"י בחקירות דכשר, אי לאו טעמא דבעי יכול להזימה, ושמא י"ל לדעת בעה"מ, דאף דא"י בבדיקות כשר, מ"מ אם לא נבדקו כלל גרע מא"י, שהתורה הצריכה בדיקה שמא יכחישו זא"ז, ובשטר שאין בו זמן הוי כאילו לא נבדקו כלל, דחקירות בעדות בשטר הוי כבדיקות בעדות בע"פ.

תרלח שם. רשב"ם ד"ה שטר מאוחר וכו' כמו שפירש ר"ח וכו' קיום שטרות מדרבנן ש"מ שהבא ליפסול שטר עליו הראיה, הילכך מעמידין שטר זה בחזקת מאוחר והטוען כי מוקדם הוא לפסולו עליו הראיה עכ"ל ר"ח, ומבואר מלשון זה דהא דא"צ קיום מדאורייתא אינו דוקא לענין טענת מזויף גרידא דלא חציף איניש לזיופי, אלא כללא הוא שהבא לפסול שטר עליו הראיה,

שכך הוא דין שטר שלא נחוש עליו שום חשש פסול בלא ראיה.

תרלז תוד"ה אלא עדים שעשו וכו' גזירה משום מוקדם, ומשמע דאי לאו גזירה גם עדים יכולין לכתוב מזמן ראשון וא"צ דעת הלוח, והטעם, מפני שכבר נתחייב קודם כתיבת שטר זה, ועכשיו אינו ניתוסף עליו חיוב יותר, וגבי זכו לו בשדה וכתבו לו השטר דחזור בשטר ואינו חוזר בשדה הקשו בתוס' ב"ב דף ע"ז, אמאי חוזר בשטר, ותירצו דנפסד בכתיבת השטר עיי"ש, והרמב"ן תירץ, דאפילו לית ליה פסידא כלל א"א לכתוב שטר שלא מדעת המתחייב, ובדעת תוס' נראה, דכיון דהכא אינו מתחייב בכלום ע"י כתיבת השטר לא שייך דעת המתחייב, ודברי הרמב"ן צ"ע, כיון דכבר נקנית השדה למקבל, למה לא יוכלו לכתוב לו שטר ראייה שהשדה היא עכשיו שלו, ומה בכך שמתחלה היתה השדה של הנותן, הא עכשיו אין לו שייכות אל השדה יותר מאיש אחר, ואם נאמר דהיכא דליכא מתחייב א"א כלל לכתוב שטר, א"כ גם מדעת הנותן אין לכתוב כיון דעכשיו אין לו שייכות להשדה, ובפ' השותפין דף ד' הוצא לית ליה תקנתא אלא בשטרא, והיינו שהעדים כותבין לו שהוא עשה הגדר משלו, משום דבוז ליכא מתחייב עדים יכולין לכתוב.

תרלז דף קע"ב. בכורות מ"ח, ביוסף בן שמעון שלקח שדה מיוסף ב"ש אחר, ס"ל לר' ירמיה, דהמלוה גובה מהלוקח ממ"ג, ורבא פליג, דנכסוהי דאיניש ערבין ביה, וכי ליכא לוח ליכא (עדים) [ערב], ופסק הטור כרבא, והרמב"ם השמיט דין זה וצריך טעם להשמטתו, והנה פשוט דלא אמרי' כי ליכא לוח ליכא ערב אלא אם הלוח פטור מדינא, אבל אם הלוח חייב אלא שא"א לגבות ממנו מפני שהוא כופר, או שהוא גברא אלמא, ודאי גפרעין מהערב, וא"כ במוציא שטר על יוסף ב"ש, אילו הודה שהוא לוח הרי חייב לשלם, אלא שבשעה שהוא כופר א"א לגבות ממנו, ובכה"ג לא מיקרי ליכא לוח, והיה אפשר לומר דאפילו אם יודה שהוא לוח מ"מ א"א לגבות מלקוחות, אף אם הלקוחות ג"כ מודים, משום דלגבות

ממשעבדי לכו"ע צריך שיהא מתוכו, כמ"ש תוס' כתובות לפי"ז תיקשי מ"ט דר' ירמי כן בקצה"ח, ועוד דהא פלו מתניתין דשתי נשים שלא בי מלוה הכתובה בתורה כשטר שייך טעמא דמוכת מתוכו, דליכא לוח, והוא תימה, דבש שייך האי טעמא דהא הלוח חייב אלא שכופר בחיובו.

תרלח ובספ"ק דבכורות פט"ח, דאין הפדיון חל על דיליף מפדיון הבן, ומ"מ פט"ח דפודהו בשה והוא איסוריה, וקשה דמאי מהני נוחנו לכהן, ותיריך בגבורו דנתיבנה לכהן מעכבת הפדיון דהפדיון הוא ממון כהן, לתת לכהן מטעמא דהממ כהן וחל הפדיון תיכף, וזה דב"מ, דת"כ מוציאין מידו הבעלים בתורת ודאי של ונכנס לדיר להתעשר, ול"ז בממונו של כהן, וא"כ ה' שלא ביכרו, דהוא ספק מספיקא, שפיר מיקרי בכ בשני יוסף ב"ש דהלוה ולא אלא שכופר לא מיקרי ל' הרמב"ם דבשני יוסף ב"ש דהתם גובה ממ"ג, ולא דמתרץ ר' ירמיה למתו בזה חולק רבא, דהתם י משום דליכא לוח, אבל פלוגתא כלל, ולא הוצרך פשוט הוא, היכא דהלוה ודאי גפרעין מהערב, וגו להשמיענו ד"ז, אלא דר מתניתין, ורבא אמר דג ולפי"ז דעת הטור צ"ע שייך טעמא דכי ליכא דהטור מיירי בגוונא ש

כל ימיו הוא ובית דינו ולמדו המשנה ברבים", משא"כ בזמן חתימת הגמ' כבר בטל בי"ד הגדול, אבל מ"מ א"א לחלוק על הגמ', הואיל וכל אותם הדברים שבגמרא הסכימו עליהם כל ישראל, ועצם הדבר שהי' בהסכמת כל חכמי ישראל או רובם, והם ששמעו הקבלה בעקרי התורה כולה דור אחר דור עד מרע"ה, זהו גופא אשוויי דא"א לחלוק על הגמ', אפי' לא הי' עפ"י בי"ד הגדול, ולא דמשו"ה יש להן הכח של בי"ד הגדול, אלא מכיון דהי' בהסכמת כל ישראל, חייבין כל ישראל לשמוע להן, וכנ"ל.

ז. ויעו"ש בקונטרס דברי סופרים אות ז' דהוסיף, דאפשר לפרש בזה דברי הירושלמי, הובא בתוס' ע"ז (דף לו.) ד"ה אשר לא יתגאל, רב יצחק בר שמואל בר מרתא נחת לנציבין, אשכח לר' שמלאי הדרומי יתיב ודריש רבי ובית דינו התירו את השמן, שמואל קבל עליו ואכל, רב לא אכל, א"ל שמואל לרב אכול או אנא כתיב עלך זקן ממרא יעו"ש, וכיוצא בזה יש עוד בירושל' הובא ברי"ף ורא"ש פרק האשה רבה עיי"ש. והנה מהירושל' הזה מוכח כדעת הרמב"ם, דאפי' אם נחלקו בדרבנן, ואפי' אם הזקן מתמיר והן מקילין, ג"כ שייך זקן ממרא וכו', אבל קשה דהא קיימ"ל שהמקום גורם, ותוץ ללשכת הגזית ליכא חיובא דזקן ממרא, ובימי רב ושמואל כבר גלו סנהדרין מלשכת הגזית, ולפי הנ"ל י"ל דשמואל ידע שבהיתר שמן של נכרי הסכימו עליו רוב חכמי ישראל, וע"כ שייך חיובא דזקן ממרא גם חוץ ללשכת הגזית עכ"ל.

ח. ודברי הקונטרס דברי סופרים צע"ג, וכבר העירו לי בזה, דאטו הירושלמי דשמואל א"ל לרב אכול או אנא כתיבנא עלך זקן ממרא, קאיירי לענין חיובא דזקן ממרא, הרי בימי רב ושמואל תלמידי דרבי כבר לא דנו דיני נפשות, ובודאי אין חיוב מיתה דזקן ממרא. ולא שיאטי' למח' הרמב"ם והרמב"ן אם יש חיוב מיתה על חמץ בשעה ששית מלתא זקן ממרא. אלא הירושל' מתפרש לפי מש"נ בפ"א ה"א בדעת הרמב"ם, ומקורו מהספרי והירושלמי פי"א מסנהדרין ה"ג, ובאת לרבות בי"ד שביבנה, ר' זעירא אמר לשאילה, ופי' רבנו

הלל והגהות וכיאורים, דאי הורו להם בי"ד שביבנה חייב לעשות כהוראתן, דאע"פ שאינו חייב מיתה מתורת זקן ממרא על בי"ד שביבנה, מ"מ חייב לעשות כהוראתן, וזהו לשאילה, ויש לזה שם ותורת הוראת בי"ד הגדול כמ"ש הרמב"ם בסה"מ מ"ע קנ"ג, וא"כ מכיון שבימי רבי עדיין הי' בי"ד הגדול, כשרבי התיר שמן של עכו"ם, הי' בתוקף בי"ד הגדול, ורב ושמואל היו תלמידים של רבי, וזהו דשמואל א"ל לרב אכול או אנא כתיבנא עלך זקן ממרא, דיש חיוב לשמוע מדין "ובאת" לרבות בי"ד שביבנה, וא"כ אם רב מחמיר על עצמו, ואינו מקבל התירו של רבי, ואינו אוכל שמן עכו"ם, הוי זקן ממרא, אבל אה"נ אין חיוב מיתה רק בבי"ד הגדול בירושלים. [אלא להרמב"ן דס"ל במ"ע קנ"ג שהמקום גורם הוי תנאי בבי"ד הגדול, וכשיצאו מלשכת הגזית, וכן בי"ד שביבנה ואושא, ואין להם דין בי"ד הגדול, שוב צ"ע מה שמואל א"ל לרב אכול או אנא כתיבנא עלך זקן ממרא, וי"ל דאין הכוונה לזקן ממרא ממש, רק משל ומליצה, וכמ"ש הרא"ה לע"ז (לו.) שכל דבר שהתירו רבותינו, אין לו לאדם לנהגו איסור, שנראה כמפקפק בדבריהם ז"ל יעו"ש. ודו"ק].

ט. וישו"ר בחזו"א במכתבו אות ה' (נדפס בקובץ ענינים עמוד קצ"ו) שכתב לו ע"ז וז"ל, ואין הדבר כן, דלאו חיוב זקן ממרא קאמר, אלא איסור המראה קאמר, דכלהו תלמידי דרבי הוו, ולא היו תולקין על רבי ובית דינו, וכמבואר בהדיא ר"ה (כה.) דאפי' ר"י היה חייב לנהוג כר"ג ובית דינו, ולשאת משא ביוה"כ שחל להיות בחשבוננו. ואע"ג דאמר בספרי שאין חייבין מיתה על המראה של בי"ד יבנה, מ"מ איסורא איכא וכמבואר בר"מ ובספר החינוך וכו'. עכ"ל. וזהו להדיא כמש"כ.

ד. כתב הגראבוי"ז זצ"ל בקובץ שיעורים לבי"ב [דף קע.] אות תרל"ג, בשם רבו מרן הגר"ח זצ"ל, דבאמת גם אמורא יש בכוחו לחלוק על תנא, והא דמותבינן תיובתא מתנאי לאמוראי, הוא משום דאמורא אינו חולק על תנא, ואילו ידע דברי התנא לא היה חולק עליו, אבל במקום שתולק

ספרי אמרי חן
 פ' הל"א ה"א יתרו
 ברי"ף ר' יונתן ב"ר חנניאל

להדיא, אפשר להיות הלכה כמותו עכ"ד. ועיי"ש דמייתי השיטמ"ק בב"ב (קלא.) בשם רבינו יונה דכתב בא"ד, "ואף על פי שאין דרך האמוראין לחלוק על התנאים, ה"מ בדבר שסיימו אותו במשנה או ברייתא" עכ"ל, והראו לי דכ"כ התלמידי רבנו יונה על הרי"ף ברכות [דף ט"ו ע"א מדפי הרי"ף ד"ה תחת מראשותיו] וז"ל, ופוסקים הגאונים הלכה כשמואל, ואע"פ שחולק על הברייתא, ואין דרך האמוראים לחלוק על התנאים, אפי"ה בדבר שהוא בדקדוק מצוות וכו' עכ"ל. ומשמע כהגר"ח דבאמת בכוחם של האמוראים לחלוק על התנאים, ורק שלא יהינו לעשות כן, ופשיטא לן דלא ידע האמורא דברי הברייתא, ולא הי' אומר דעתו נגד דברי התנא עיי"ש. ועיי"ש במהר"ל מפראג בספר באר הגולה, באר הששי (דף קכ"ז עמודה א) דכתב וז"ל, כאשר תתבונן בהם, תמצא כי האמוראים לא היו חולקים על הראשונים הם התנאים, ואשר אחר כת האמוראים לא היו חולקים על האמוראים, כי ידעו ערכם בעצמם, שאין ערך לאחרונם עם הראשונים, שהיו קרובים אל הנביאים עכ"ל, ודו"ק. ועיי"ש ברמ"א חו"מ סי' כ"ה סעיף א' דכתב וז"ל, מיהו י"א דאם נראה לדיין ולבני דורו מכח ראיות מוכרחות שאין הדין כמו שהוזכר בפוסקים, יכול לחלוק עליו, מאחר שאינו נזכר בגמרא [טור בשם הרא"ש] עכ"ל, ועיי"ש בביאור הגר"א סק"ה דכ' מכת ראיות כו', מהא דאמרי' יבמות [מב: ומג.] סתמא דמתני' ומח' בברייתא מאי וכו', א"ל בר מינה דהיא דר' יוחנן ורשב"ל דאמרי תרוויהו זו אינה משנה וכו', דמשמע דבראיות מכריחות אפשר לחלוק על סתם משנה, ולומר שאינה משנה. ובבהגר"א סק"ז כתב דעל הגמ' אין רשות להוסיף ולא לגרוע כ"ש לחלוק, כמש"כ בפרק הפועלים (ב"מ פו.) רבינא ורב אשי סוף הוראה עכ"ל, ומשמע דאפילו בראיות מכריחות אין רשות לחלוק על הגמרא, עיי"ש בפ"י באר אליהו, ודו"ק. L

לחלוק על התלמוד בלא קבלה זו, ועיי"ש שתי' קו' הכס"מ שחתימת המשנה והגמ' הי' ג"כ בקיבוץ כל חכמי ישראל או רובן, אשר להן הכח של בי"ד הגדול, ואסור לשום אדם לחלוק עליהן. ובאות ט' מייתי הרי"ף שילהי עירובין, שכתב דכתלמודא דידן קיימ"ל נגד הירושלמי, משום דבתרא הוא, וכתב עלה בקונטרס ד"ס הנ"ל, ולכאורה לפי הנ"ל אין צורך לטעם הזה, אלא דתלמוד בבלי שהיתה חתימתו בקיבוץ כל חכמי ישראל, יש לו כח של בי"ד הגדול, משא"כ בתלמוד ירושלמי שלא מצינו שהיתה חתימתו בקיבוץ כל חכמי ישראל, אין לו הכח הזה, וממילא א"א לפסוק כהירושלמי נגד הבבלי עיי"ש.

יב. וראיתי להגאון רבי שלמה פישר שליט"א מירושלים, בספרו בית ישי, בהערות על קונטרס דברי סופרים [עמוד תקי"ב] שתי' באופן אחר, דבקונט' ד"ס סי' א' אות ט"ו הקשה על הרמב"ן, דא"כ מאיזה טעם אנו חייבין לשמוע להן כו', אחרי שאין לנו שום ציווי בתורה ע"ן, לא מקרא ולא מהלכה כו'. ות"י בספר בית ישי, והעיקר נראה בזה, עפמ"ש הריב"ש בס"י שצ"ט בשם הרמב"ן וז"ל, שכל קבלת הרבים לעשות סייג וגדר לתורה, הוא כקבלת התורה, וחל עליהם ועל זרעם אחריהם, אף שלא קבלו עליהם בהסכמה, רק שנהגו כן מעצמם סייג לתורה עכ"ל. והיסוד לדבר זה דקבלת הרבים מחייבת דורות, מפורש הוא בתורה נביאים וכתובים בדוכתי טובא (עי' רמב"ן במשפט החרם, והריטב"א ב"ב קכ"א.) ודו"ק, ומעתה א"ש, דהחיוב הוא כפי מדת הקבלה שקבלו ישראל עליהם, ולא קבלו עליהם ד"ס בחומר של ד"ת, אלא להקל בספקם וכיו"ב, ולפי"ז תי' קו' הקו"ש, דהעיקר עפיש"כ דהכל לפי מדת חוזק הקבלה שקבלו ישראל עליהם, דהתלמוד הירושלמי הואיל ואינו מתוקן אצלנו כל צרכו, ואינו מספיק כל הצורך (וכל' הראב"ד בפ"א מהל' מע"ש ה"י), ורבו בו השבושים למיעוט הלומדים בו, ואין עומדין עליו רק אחד בדור (וכל' הרשב"א במיוחסות סי' צ"ו), ולא הי' בידי הראשונים בקביעות מפני העניות ומפני שאר סיבות (וכל' החזו"א או"ח סי' י"ג סק"א), וכל מנהגינו אחר בניי בבל, שמשם קבלנו את התלמוד

7 יא. יעוי"ש בקונטרס דברי סופרים סי' ב' אות ו' דהקשה על הכס"מ, וצ"ע להבין קבלה זו מה טיבה, ובמה כחה יפה שלא יהיה אפשר לחלוק גם על הקבלה הזאת בעצמה, כמו שהי' אפשר

ולא מא"י (וכל' הרא"ש גבי תענית גשמים), נמצא שלא קבלוהו עליהם ישראל, באותה מדה שקבלו עליהם את התלמוד בבלי. ועיין בק"נ פ"ג דמו"ק סי' כ"ב וז"ל, מצאתי בכללי פוסקים של כנה"ג לאו"ח ז"ל, נוהגים הפוסקים לפעמים לפסוק דלא כירושלמי, אע"פ שלא בא הדבר מפורש בגמ' דידן היפך הירושלמי. רשד"ם חיו"ד סי' קצ"ב ע"כ. ועכ"ז לא ידענא טעמא דהא מילתא עכ"ל. ולפי מה שנתבאר אתי שפיר עיי"ש. עכת"ד ספר בית ישי.

ולפי הבית ישי דעיקר חיוב גזרות ותקנות הוי משום קבלת הרבים, וזהו גופא מחייבת לדורות, וזהו גופא הסיבה דקיימ"ל כבבלי כנגד הירושלמי, דהירושלמי לא קבלוהו עליהם ישראל, באותה מדה שקבלו עליהם את תלמוד בבלי, צ"ב, דנמצא דכל דבר תליא לפי שיעור הקבלה שקבלוהו, וא"כ מהו הגדר. ועוד צ"ע עיקר הדמיון לרמב"ן שהובא בריב"ש, דהרמב"ן רק קאירי בגזרות ותקנות לעשות סייג וגדר לתורה, וע"ז כתב שכל קבלת הרבים חלה עליהם ועל זרעם אחריהם עד עולם, אבל מאי שיאטי' לשיקול הדעת בסברא והוראה אם קיימ"ל כהבבלי או הירושלמי, זה בדאי לא שיאטי' לקבלת הרבים כלל. ויותר צ"ע דכל הנך דוכתי דהביא לא שייך לעיקר ענין דקבלת הרבים, דלשון השגת הראב"ד דתלמוד הבבלי הואיל ואינו מתוקן אצלנו כל צרכו, ואינו מספיק כל הצורך, זה ל"ש כלל לקבלת הרבים, רק מכיון שאינו מתוקן אצלנו, א"א להתייגע ככל הצורך, אבל לא מדובר על קבלת עיקר הדברים כלל, וכן לשון הרשב"א ורבו בו השבושים למיעוט הלומדים בו, ואין עומדין עליו רק אחד בדור, ג"כ רק מצד חסרון הלומדים, מחמת השיבוש, אבל ל"ש לעצם קבלת הדברים כלל, אם קבלו הדברים או לא, ומה דמייתי מהרא"ש גבי תענית גשמים, וכל מנהגינו אחר בנייבבל שמשם קבלנו את התלמוד ולא מא"י, זהו גופא קושית הק"נ למה קבלנו הבבלי יותר מהירושלמי, והרי"ף כתב משום דבתרא הוא, והקונטרס דברי סופרים כתב שדוקא הבבלי הי' חתימתו בקיבוץ כל חכמי ישראל, ולא הירושלמי, אבל מהיכי תיתי שמצד עצם הקבלה היתה הירושלמי פחות מהבבלי, ולזה אין לו ראיה, [רק

הדברי סופרים אומר מהלך], וחזן מזה צ"ע, שהרי הרמב"ן רק מיירי לענין לעשות סייג וגדר, יש סברא שכל קבלת הרבים מחייבת, אבל לא לקבוע הלכה בסברא בהוראה במקום פלוגתא, וצ"ע.

☆☆☆

הלכה א. בי"ד הגדול שדרשו באחת מן המדות כפי מה שנראה בעיניהם שהדין כך ודנו דין, ועמד אחריהם בי"ד אחר ונראה לו טעם אחר לסתור אותו, הרי זה סותר ודן כפי מה שנראה בעיניו, שנא' אל השופט אשר יהי' בימים ההם, אינך חייב ללכת אלא אחר בי"ד שבדורך.

הנה יש להסתפק הא דבי"ד אחר יכול לחלוק, וסותר ודן כפי"מ שנראה בעיניו, היכי דחולק בסברא והוראה, אפי' קטן בחכמה ובמנין, אם רק בי"ד הגדול אחר יכול לחלוק בסברא על הפסק והוראה, או אפי' סתם בי"ד שאינו בי"ד גדול שקטן בחכמה ובמנין ג"כ יכולים לחלוק. וע' בקונטרס דברי סופרים סי' ב' אות ו' דתפס דרק בי"ד הגדול יכול לחלוק בסברא על בי"ד הגדול, ולא סתם בי"ד, וכתב לו החזו"א בקובץ ענינים (עמוד קצ"ה) וז"ל, ובעיקר הדבר שא"א לחלוק על בי"ד הגדול אף בדור שאחריהם, אין הדבר כן, אלא כל בי"ד יכול לחלוק על בי"ד הגדול, וכ"ה בר"מ רפ"ב ועמד אחריהם בי"ד אחר כו', משמע דאפי' בי"ד שלאחר חורבן על בי"ד שבפני הבית, וכמו שסיים שנאמר אל השופט וגו' בימים ההם כו' אחר בי"ד שבדורך. ואם הי' דעת הר"מ שא"א לחלוק על בי"ד הגדול אלא בי"ד הגדול, לא היה מונע מלבאר דין גדול כזה, ומנין לנו לומר כן, כיון דכל ענין בי"ד הגדול שבתורה נא' בה בימים ההם דוקא לדורם. אלא ודאי כוונת הר"מ כל בי"ד, ולכך כ' ברישא בי"ד הגדול ובסיפא בי"ד אחר כו' עכ"ל, ועיי"ש בתשובת הגראב"ז זצ"ל אות ג' (עמוד ר') להחזו"א. ויש להסתפק לפי הגראב"ז זצ"ל בד"ס דרק בי"ד הגדול יכול לחלוק על בי"ד הגדול, אם בי"ד דיבנה יכול לחלוק על בי"ד הגדול בלשכת הגזית בירושלים, ולפי הרמב"ן ז"ל בכלל אין כח לשאר בי"ד חוץ לירושלים, אבל לפי רבינו דמרכינן בי"ד דיבנה לשאילה, [רק אין

אבל למעשה הייתי חוכך להחמיר ולא הייתי סומך על דעתי זה לחומר הענין להוציאה בלא גט, אם לא בהסכמת כל חכמי הגלילות, וכו' עכ"ל. ונמצא דמעיקר הדין נקט הריב"ש עפ"י הרמב"ן שמהני תקנת הקהל שלא יקדש אא"כ יש שם עשרה אנשים ותוקף הקבלה מהני שלא חל הקדושין כלל. אך, למעשה כתב הריב"ש שרק יתיר הדבר עם יצטרף עמו כל חכמי הגלילות.

ביאור הרמב"ן בספר המצות

7 ← עפ"י דברי הרמב"ן הנ"ל במשפט החרם יש לבאר דבריו שכתב בספר המצות בנוגע לתוקף דברי חכמים. ודבריו שם הם השגה על הר"מ בספר המצות (שורש ראשון) שכתב וז"ל, כי כל מה שצונו חכמים לעשותו, וכל מה שהזהירונו ממנו כבר צוה משה רבינו ע"ה בסיני שהוא צונו לעשותו, והוא אמרו (דברים יז-יא) על פי התורה אשר יורוך וגו', והזהירונו יתברך מעבור דבר מכל מה שתקנו אותו או גזרו ואמר לא תסור וגו' עכ"ל. וכן מבואר ברמב"ם (פרק א' מהל' ממרים הל' ב') אחד דברים שלמדו אותן מפי השמועה והם תורה שבעל פה ואחד דברים שלמדום מפי דעתם באחת מן המצות שהתורה נדרשת בהן ונראה בעיניהם שדבר זה כך הוא, ואחד דברים שעשאום סייג לתורה ולפי מה שהשעה צריכה והן הגזרות והתקנות והמנהגות כל אחד ואחד מאלו השלשה דברים מצות עשה לשמוע להן. והעובר על כל אחד מהן עובר בלא תעשה הרי הוא אומר על פי התורה אשר יורוך אלו התקנות והגזירות והמנהגות שיוורו בהם לרבים כדי לחזק הדת ולתקן העולם, ועל המשפט אשר יאמרו אלו דברים שילמדו אותן מן הדין באחת מן המצות שהתורה נדרשת בהן מכל הדבר אשר יגידו לך זו הקבלה שקבלו איש מפי איש, עכ"ל. ומבואר דנקט הר"מ שהמקור לתקנת חז"ל הוא מהפסוק לא תסור.

אולם, הרמב"ן שם השיג על הר"מ וכתב וז"ל, והנה הרב בנה חומה גבוהה סביב לדברי חכמים אבל הוא כפרץ נופל נבעה בחומה נשגבה אשר פתאום לפתע יבוא שברה לפי שהוא סברא נפסדת ברוב מקומות בתלמוד. כי הנה לדעתו המשתמש במחובר כגון שנסמך על האילן או שמתלטל המת מחמה לצל בשבת או שאמר לנכרי עשה מלאכה ואפילו הפסיע פסיעה

ספר אמרי ברוך
מקץ המנהגים קבלה

גסה עובר הוא על עשה ועל לא תעשה מן התורה וראוי הוא ללקות מלקות ארבעים אלא שפטרו הרב שם בספר שופטים מפני שניתן לאזהרת מיתת ב"ד שכל חכם שממרה על דבריהם מיתתו בחנק וכו', ועוד כתב וז"ל, וראוי לפי הדעה הזו [של הר"מ] להחמיר מאד בדברי סופרים שכולו תורה הם וכו' ורבותינו בכל התלמוד אומרים הפך מזה שהרי הם דנו כל דברי סופרים להקל בהן באיסורין כמו שאמרו ספיקא דאורייתא לחומרא וספיקא דרבנן לקולא וכו' עכ"ל.

הרי שהרמב"ן השיג שלפי הר"מ שעוברין בלא תסור על כל איסור דרבנן נמצא שיש איסור דאורייתא כל היכא דעובר על דין דרבנן. והרי מצינו בכל הש"ס שמקילין באיסור דרבנן יותר מאיסור דאורייתא, ועיי"ש במגילת אסתר (אות ד) בישוב דברי הר"מ, שפירש, שהם אמרו והם אמרו דהיינו שהחכמים שקבעו הדין דרבנן התנו שיכולים להקל בתקנתם.

אולם, צריכים לברר מה הוא המקור לזה שיש כח ביד חכמים לתקן תקנות לפי שיטת הרמב"ן. ושמעתי ממוה"ג ר' צבי שכטר שליט"א שהמחלו' בין הר"מ והרמב"ן הוא האיך ללמוד ולפסוק בסוגיא דמסכת שבת (דף כג.) דאמרו התם מאי מברך [על נר חנוכה] מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר של חנוכה, [ומקשינן] והיכן צונו רב אויא אמר מלא תסור (דברים יז, א). רב נחמיה אמר שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך (שם לב, ז). ונחלקו בזה הרמב"ם והרמב"ן אם המקור לתוקף חז"ל הוא מלא תסור, וכפי שיטת הרמב"ם היה דין של זקן ממרא בנוגע לדין דרבנן [היכא שיש ג"מ לחיוב כרת כגון קידוש אשה בחמץ אחר שעה שישית שאסור מדרבנן] שהרי לא תסור הוא המקור לדין זקן ממרא.

ולפי הרמב"ן המקור הוא משאל אביך ויגדך וממילא המקור לתוקף חז"ל אינה בפרשת זקן ממרא וממילא אין דין של זקן ממרא באיסור דרבנן אפילו אם יש ג"מ לחיוב כרת. וכן כתב הרמב"ן (שם בשורש ראשון אות ב) להדיא שלפי שיטת הר"מ יש דין זקן ממרא בדין דרבנן. אולם יש להוסיף שהרמב"ן בהשגותיו מציין לדברי הגמ' בשבועות (דף לט.), "שכן מצינו במשה רבינו כשהשביע את ישראל אמר להן דעו שלא על דעתכם אני משביע אתכם אלא על דעת המקום ועל דעתי שנאמר (דברים כט יג) ולא אתכם לבדכם וגו' (דברים כט יד) כי את אשר ישנו פה אין לי אלא אותן העומדין על הר סיני דורות הבאים וגו' העתידין להתגייר מנין ת"ל

(דברים כט, יד)
סיני, מצות העתי:
קיימו מה שקבלו

הרי שנראה
בסיני על כל הכ
בשבועות עולין
הצבור לקבל על
עכשיו ומה שנתד
והצבור אינו דבר

וכן מצינו ב
משה את עצמות
יפקוד אלקים את
בגור אריה בטענ
יוסף את אחיו, א
דהרי י"א שבטי
היו הם כלל ישר
בכלל השבועה,
שבטים חל שם ע
ר' יהושע הרטמן
הם כפי שפסקו
ועל זרעם. אמנם
וכמבואר בחוות
רצג-רצה).

איתא בפסחי
במעלי שבתא [פי

(דברים כט, יד) ואת אשר איננו ואין לי אלא מצוה שקבלו עליהם מהר סיני, מצות העתידות להתחדש כגון מקרא מגילה מנין, ת"ל (אסתר ט כז) קיימו מה שקבלו כבר, עכ"ל.

הרי שנראה מהרמב"ן שמצות דרבנן הן בתוקפן משום שקבלו עליהן בסיני על כל המצות העתידות חכמים להתחדש. ונראה שדבריו מהגמ' בשבועות עולין בקנה אחד עם מה שכתב במשפט החרם שיש כח ביד הצבור לקבל על עצמן תקנות להם ולזרעם אתריהם כי מסגרת הצבור הוא עכשיו ומה שנתחדש בעתיד הוא רק מי הם היחידים שיהיו חלק מהצבור, והצבור אינו דבר שלא בא לעולם, ודו"ק.

ביאור המהר"ל בשבועה לדורות

וכן מצינו בדברי המהר"ל מפראג, בהא דכתיב (שמות יג-יט) ויקח משה את עצמות יוסף עמו כי השבע השביע את בני ישראל לאמר פקד יפקוד אלקים אתכם והעליתם את עצמותי מזה אתכם. וביאר שם המהר"ל בגור אריה בטעם שחלה השבועה לדורות וז"ל, אי נמי דכאשר השביע יוסף את אחיו, אין הכוונה שהשבועה חלה על כל בני ישראל שהיו אתו דהרי י"א שבטים אינם כלל ישראל. אבל כאשר הם השביעו את בניהם היו הם כלל ישראל וחלה השבועה על כל הכלל ואף דורות הבאים הם בכלל השבועה, עכ"ל. הרי דנקט המהר"ל שרק אחר שהשביע כל הי"ב שבטים חל שם של כלל ישראל ודין של רבים שחל לדורות. וביאר הרה"ג ר' יהושע הרטמן שליט"א בהערותיו (מספר 136) שדברי המהר"ל הנ"ל הם כפי שפסק השו"ע יו"ד (סי' ריד סע' ב') קבלת הרכים חלה עליהם ועל זרעם. אמנם אדם פרטי שקיבל על עצמו דבר אינו מחייב את בניו, וכמבואר בחוות יאיר (סי' קכו), ועיין גם בכלי חמדה (פרשת נצבים עמ' רצג-רצה).

ביאור המשא מלך בסוגיא דבני ביישן

איתא בפסחים (דף נ:): בני ביישן נהוג דלא הוו אזלין מצור לצידון במעלי שבתא [פירש"י ד"ה מצור לצידון יום השוק של צידון בערב שבת

34

בבבב"ד איבא טעם נמי חסני שפט איבורן כרוב ישראל ולא חס הלמודא להאי... אלא הכ טעמא דרב תרשיש אשר חכר הכא אבל הטעם שמעדה להם בנפשותיהם... סמך על מה שהמרו בממון אין גזרין גזירה על הגבור אלא אם כן רוב הלכות... יכולין לעמוד בה. ומיהו עיקר פעמיה דר' יוחנן משום מה שאמרו צירולמי ועליו... סמך רביו ומיהו הגירסא שמהל רביו אלתן... יומר טעם לטעמי רביו. ויש מקשים כיון... שהקשה מן המשנה הכי הדל לקשויה מדר'... יומן וחירו דה"ק ועוד אפי' תימא דר'... יאודה גדול מחלמידי שמאי והלא אינו יכול... לבעול מ"ח דבר וכן הוא בהוספות ואין זה... מנה לי דלוח עילה על דעה האם לומר שר'... יהודה נשיאה שכוה מכלל האמוראים יהיה... גדול מחלמידי שמאי והלא. והכנה בזה שדרך... ההלמוד לטעמי פרכיה ולהקשות מהטעין עלמו דכיוון שמן סהיה בכלל י"ח דבר :

מן הראשונים בחכמה ובמנין. *היה גדול בחכמה אבל לא במנין. במנין אבל לא בחכמה. אינו יכול לבטל

השנת הראב"ד יהיה גדול בחכמה וכו'. א"א פיעור שוקי ירושלים בצורות קשיא עליה סבראשונים תקנוהו ור' יוחנן בן זכאי ביטל את המצוה שנתבטל הטעם להראשונים ולא היה גדול כראשונים :

זה אם זה ועובדים על מה שכתוב בתורה השמר לך פן יהיה דבר עם לצדק בליעל... לזה איבואר לממרי הוו עבדי כשממעיין מלהלכות דכא שב ואלא חשבה הוא ודרך כלל... עיקר תקנת הפרזכות לא היה סייג לתורה אלא מפני תקנת העניים שלא השגול... דלת בפניהם ומפני תקנת העשירים שלא יפסידו וכן פירש"י שם על זה דעמי מאלי... פרזכות אחר רב החדש פרום בולי וכושי... כלומר עשירים ועניים ובכא תימא לי למה... פירש בו רב החדש שהוא פרוז בווי דלמן... פרזכותו קרינו דהיינו תקנת העשירים שלא... יעברו על ד"ח ומ"ל לפרושי דהוא כתי תקנת... העניים אלא משום דמשמע דללו סייג לתורה... עבר אלא חייקן לעשירים שלא יפסידו ותיקון... לעניים שלא חשול דלת בפניהם וכמו שכתבתי... ובריש מנילה נמי דלמרינו וא"י אשוי... נכחה הגדולה י"ד וט"ו הוא דתקון אמו רבין ועקרו תקנתא דתקינו אשוי כבכח הגדולה... הא חזן ב"ד יכול לבטל דברי מנינו אלא"כ היה גדול וכו' הכה ודתי ללו סייג לתורה... הוא ומח"ה אי איבא גדולים מהם בחכמה ובמנין יכולין לעקור תקנתא. אך קשה מדפריך... בע"ז פרק חין מעמידין (דף ל"ז) שהיא דלמרינו דר' יאודה נשיאה היורד חס השמן של... עבו"ס דהיינו מני למיבטק תקנתא דללו ושמאי ובסמן חזן ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד... חבירו וכו' והא ודאי גזירה שמת משום סייג הוא כדלמרינו פ"ק דשבב (דף י"ז) גזרו... על שמת משום יין ואל"כ היכי פריך מדתן חזן ב"ד יכול לבטל אלא"כ היה גדול וכו'... דמשמע הו"ה א"ה דהכי פריך מדתן חזן ב"ד יכול לבטל אלא"כ היה גדול וכו'... גדול חזן יכול לבטל. לכן י"ל דהכי פריך הי"ך ביטל תקנת הראשונים הא אטילו היטה... מלכותם שיכול ב"ד אחר לבטלם כיון שלא היטה לסייג אלא ודאי לא היה יכול לבטל דהא... חזן ב"ד יכול וכו' ומ"ס הראב"ד ולא אטילו אלא וכו' ודאי לא היה יכול לבטל דהא... דהיה גדול בחכמה וכו' עד לבטל דברי. ג"ז שם באותה משנה. וכמה הראב"ד פיעור... שוקי ירושלים בצורות קשיא עליה וכו' מפני שנתבטל הטעם של ראשונים ולא... היה גדול כראשונים עכ"ל. פירוש דברי דלמרינו בפ"ק דביצה (דף ה') שהיקו הכמים... שמהלך יום אחד לכל דא לא יפדו סירות מטע רבתי אלא יעלו ויאכלום צירולמי ומפרש... הכה טעמא כדי לעטר שוקי ירושלים בצורות קשיא עליה וכו' ומ"ס ב"ד וכו' וכו' וכו'... עליהם והסיר שלא יעלו הפירות לירושלים אלא יפדו ויאכלום במקומם משום דבתר... מרבין מה לנו לעטר את שוקי ירושלים לגורך העכו"ם ומ"ס קושית הראב"ד אינו מכיר... דמי אמר לו שריב"ז לא היה גדול כראשונים ולא"כ מלמרינו בפרק יש וטוהלין (דף קל"ד)... וכן בסוכה (דף כ"ח) פ' חלמידים היו לו להלל גדול שבכלן ויגמון בן עזריאל קמן... שבכלן ריב"ז דילמא קמן שבכלם לא בחכמה התורה קאמר אלא בשאר חכמות הוא... שהיו גדולים ממנו מרע דהא קאמר הכה שלא היה ממלוח כובסים משלוח בעולם שמת... עדים ושיחה מלאכי השרה ומעשה מרכבה וכוונתן חכמות אפטר שהיו גדולים ממנו אבל... לא בחכמה התורה ור"ה לדר שנתמסר נשיא ורש"י ישיבה במקום הלל ולא היה קמן... שבחלמידים הי"ך היו ממנים אותו ולא היה ממנים לאחד מהגדולים אלא ודאי בחכמה...

היה גדול בחכמה וכו'. הקשה הראב"ד ז"ל פיעור שוקי ירושלים קשיא עליה סבראשונים... תקנוהו וכו'. ואם על המשנה שבפ"ר י' ישמעאל במהות הוא אומר כאשר כתב בעל... מגדל עזר לא ידעתי מקום חכמים לא היה לקיטא דההא לא היטה תקנת חכמים אלא הם מעמין היו... עושין שהם יהיה תקנת חכמים לא היה לקיטא דההא לא היטה תקנת חכמים אלא הם מעמין היו... יאודה דהמר' גר'ון חכמים מ"מ לא אמר שהיא סקנת חכמים והכי דלכנה כר'... משקרב העומר ואלוין ומולחין שוקי ירושלים שהוא מלא קמח קלי וכו' חס תקנה שייך... הכא דלכנה לקלן איבא שמה יבוא לכוול ממנו קודם הקרבה העומר וכו' דריב"ז לא סיקן... כלום דמן יהודה יום הכף כולו אסור אלא דרש וסיקן כדלמחא בנתי' הכא ובר"ה פ'... י"ס וכו' דריב"ז מחפיר יום הכף כולו אסור וכו' וכו' וכו' וכו' וכו' וכו' וכו' וכו' וכו'... סיקן שיום הכף כולו אסור ולא שייך בטול דברי הראשונים בזמן שבה להוסיף על האיסור... וכו' דלא למרינו אש"פ שנתבטל הטעם לא נבטלה ההקנה אלא היבא דתקנו סתם אבל... חס חלו תקנתם בהדיא משום דרב פלוני חס נבטלה הדבר ההוא נבטלה התקנה והכא... העומר הלו במקדש וכיון שחרב הבית בטל העומר והתקנה ששאו בשבילו וכ"ס שלא... היטה שם תקנה כאשר כתבתי ולפי"כ אם על משנה זו אמרה לא ידעתי טעם לקושייתו... ולכן נריך לי תלמוד: בעל מגדל עזר טעם שלא נבטלה ההקנה אלא היבא דתקנו סתם אבל... שהיא משנה פרק בחר"א דמעשר שני כרס רבתי היה עולה לירושלים מהלך יום אחד... לכל דא וכו' זו היא הומוה חילת מן הדברים וכו' ומשכרנו הפירות הקנינו שהיא נכדה... סמוך לתורה ומחלי היה ההגלי הוא וההגלי היה יחזור הדבר לכמו שהיה ר' יוסי אומר... משחרב בהמ"ק היה ההגלי היה יחזור הדבר לכמו שהיה ר' יוסי אומר... שהיה ואלמרינו צירולמי טעמא דתקנתא כדי לעטר את שוקי ירושלים בצורות קשיא... הבית הקנינו שהיה נכדה סמוך לתורה ורבין ויוחן חייקן תקנה זו. ומעשה השנת הראב"ד... מנוארה ודעת רביו דתקנה מעוללת היטה דתן משכרנו הפירות הקנינו שהיה נכדה... סמוך

התורה גדול כמותה ואפשר גדול מהם היה ועוד דלפילו יומא שנס בחכמה התורה היה גדולים... ומסראשונים דהא אשכחו רבא דהוא גדול מרב יהודה כדלמרינו (מענית כ"ד וע"ע בזכות כ') רב יהודה כי הוא ממי להאשה שהיא כובשה ירק הוא אחר הויית דרב... ושמואל חוניה הכא ואליו חזן מהניקן תלמיך מתיבא ומאי דלמרינו בפ"ק דביצה (דף ד') והשקא דידעיין בקביעא דיכחם מאלי קעמא עבדיין חרי יומי משום דשלוו מהם הזהרו...

לחם משנה חזרין כפרק חין מעמידין דלפילו יבא חליהו וביא דיו חין חזרין ואי לא פשט... איבורו אפי' קמן ממנו יכול לבטל דר"י נשיאה היורד חס השמן אש"פ שהיה קמן משום... שלא פשט איבורו ולתקן זה הולך רביו לחלק וכן כתב הרב מוה"ר חליהו מרזרי... ז"ל בהשפוטיו סימן ל"ו וז"ל ומשום דליבא לרבנותיו הלחא מילי דלין זו דומה לזה... דבני י"ח דבר אחר שאפי' יבא חליהו וביא דיו חין שומעין לו ובמניה ובניסין ובעבדא... זרה אמרו חזן ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו אלא א"כ היה גדול ממנו בחכמה ור'... יהודה נשיאה וכו' הולך לבטל דליבא דהא פשטא הגזרה יכול כל ב"ד לבטל דברי... ב"ד חבירו ואפי' חס היה קמן ממנו בחכמה ובמנין ומשום דליבא באותה גזירה חששא... כלל והיבא דפשטא הגזירה חזין חס הוא סייג דהא אפי' חליהו וביא דיו חין דבר וכו'... שומעין לו וי"ח דבר נקט לאו דוקא אלא כל גזירה שהיא לסייג דומה ל"ח דבר וכו'... אינא כן אז יכול לבטל חותה הכ"ד הכא אחריו חס היה גדול בחכמה ובמנין עכ"ל... מכל בהוספות דרך אחרת למקן כל זה דהם סוגרים דדוקא ב"ח דבר אטילו גדול...

הגהות מייבוגיות דמ' ר"א דמילא גרסינן שאל לרבי סימון וישראל ל"י אמי ואמר איקפד ר' סימון לא... כן תניא בשאל לחכם והתיר לא ישראל לחכם אחר שמו יאסור אמר ר' יודן להפך... היה כהרדא דתניא בשאל לחכם ואמר לא ישראל לחכם אחר שמו יתיר. כהוב בס"ה נראה... דלא כן חני הוא קושיא כלומר למה אומר לא ישראל לחכם אחר שמו יתיר. כהוב בס"ה נראה... לחכם והתיר בו סמני כך מרזין שלחמך היה כעס ר' סימון לא שייבו בשום מקום בשאל... רק שיגלה לוח שזה אמר כן דהא אמרינן בע"ז פרק ר' ישמעאל על כספר הישר. דאין קפידא בנשאל... ושרו שיפורי דרב חגיגא ואמרי מיירי ששאלה השאלה בבית המדרש ונחלקו בה ולא... משטו

סכולן סן לעשות סייג לתורה כדפטרס נס פ"ק דשבת גמרא מחני' ד"ה דבר גזרו בו כיוס... דבר אחר ועל דבר אחר משום דבר אחר כדמסקין נמי פ' חין מעמידין אפי' חס גדול... סומא כי ר' יהודה נשיאה גדול בחכמה ובמנין מחלמידי שמאי והלא אש"פ חזן ב"ד וכו'... לישא דכתיבא ותימא הוא דקאמר לבי שאין גדול מהו ואמר דהא דר' ר' יהודה נשיאה...

היה גדול בחכמה וכו'. הקשה הראב"ד ז"ל פיעור שוקי ירושלים קשיא עליה סבראשונים... תקנוהו וכו'. ואם על המשנה שבפ"ר י' ישמעאל במהות הוא אומר כאשר כתב בעל... מגדל עזר לא ידעתי מקום חכמים לא היה לקיטא דההא לא היטה תקנת חכמים אלא הם מעמין היו... עושין שהם יהיה תקנת חכמים לא היה לקיטא דההא לא היטה תקנת חכמים אלא הם מעמין היו... יאודה דהמר' גר'ון חכמים מ"מ לא אמר שהיא סקנת חכמים והכי דלכנה כר'... משקרב העומר ואלוין ומולחין שוקי ירושלים שהוא מלא קמח קלי וכו' חס תקנה שייך... הכא דלכנה לקלן איבא שמה יבוא לכוול ממנו קודם הקרבה העומר וכו' דריב"ז לא סיקן... כלום דמן יהודה יום הכף כולו אסור אלא דרש וסיקן כדלמחא בנתי' הכא ובר"ה פ'... י"ס וכו' דריב"ז מחפיר יום הכף כולו אסור וכו' וכו' וכו' וכו' וכו' וכו' וכו' וכו'... סיקן שיום הכף כולו אסור ולא שייך בטול דברי הראשונים בזמן שבה להוסיף על האיסור... וכו' דלא למרינו אש"פ שנתבטל הטעם לא נבטלה ההקנה אלא היבא דתקנו סתם אבל... חס חלו תקנתם בהדיא משום דרב פלוני חס נבטלה הדבר ההוא נבטלה התקנה והכא... העומר הלו במקדש וכיון שחרב הבית בטל העומר והתקנה ששאו בשבילו וכ"ס שלא... היטה שם תקנה כאשר כתבתי ולפי"כ אם על משנה זו אמרה לא ידעתי טעם לקושייתו... ולכן נריך לי תלמוד: בעל מגדל עזר טעם שלא נבטלה ההקנה אלא היבא דתקנו סתם אבל... שהיא משנה פרק בחר"א דמעשר שני כרס רבתי היה עולה לירושלים מהלך יום אחד... לכל דא וכו' זו היא הומוה חילת מן הדברים וכו' ומשכרנו הפירות הקנינו שהיא נכדה... סמוך לתורה ומחלי היה ההגלי הוא וההגלי היה יחזור הדבר לכמו שהיה ר' יוסי אומר... משחרב בהמ"ק היה ההגלי היה יחזור הדבר לכמו שהיה ר' יוסי אומר... שהיה ואלמרינו צירולמי טעמא דתקנתא כדי לעטר את שוקי ירושלים בצורות קשיא... הבית הקנינו שהיה נכדה סמוך לתורה ורבין ויוחן חייקן תקנה זו. ומעשה השנת הראב"ד... מנוארה ודעת רביו דתקנה מעוללת היטה דתן משכרנו הפירות הקנינו שהיה נכדה... סמוך

חזרין כפרק חין מעמידין דלפילו יבא חליהו וביא דיו חין חזרין ואי לא פשט... איבורו אפי' קמן ממנו יכול לבטל דר"י נשיאה היורד חס השמן אש"פ שהיה קמן משום... שלא פשט איבורו ולתקן זה הולך רביו לחלק וכן כתב הרב מוה"ר חליהו מרזרי... ז"ל בהשפוטיו סימן ל"ו וז"ל ומשום דליבא לרבנותיו הלחא מילי דלין זו דומה לזה... דבני י"ח דבר אחר שאפי' יבא חליהו וביא דיו חין שומעין לו ובמניה ובניסין ובעבדא... זרה אמרו חזן ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו אלא א"כ היה גדול ממנו בחכמה ור'... יהודה נשיאה וכו' הולך לבטל דליבא דהא פשטא הגזרה יכול כל ב"ד לבטל דברי... ב"ד חבירו ואפי' חס היה קמן ממנו בחכמה ובמנין ומשום דליבא באותה גזירה חששא... כלל והיבא דפשטא הגזירה חזין חס הוא סייג דהא אפי' חליהו וביא דיו חין דבר וכו'... שומעין לו וי"ח דבר נקט לאו דוקא אלא כל גזירה שהיא לסייג דומה ל"ח דבר וכו'... אינא כן אז יכול לבטל חותה הכ"ד הכא אחריו חס היה גדול בחכמה ובמנין עכ"ל... מכל בהוספות דרך אחרת למקן כל זה דהם סוגרים דדוקא ב"ח דבר אטילו גדול...

מגדל עזר חס קוניטין ואי לא לא ע"כ והראב"ד לבי טראס כי ההלמוד תולס כלל כשט איפורן בכל ישראל... כחן כן וככלל בכל חליוו אלוסו וביא דיו ור"מ ז"ל רוח אחרת עמו דהיה קשה לו כיון דהקשה... לים ממחני' דבתיבתא למאי אלתעריך לאקשויה מדברי. אמורא דאחר רבס בר כר מהס ח"ר יוחנן... כו' וכי יהודה ועוד לקבא ועוד ל"י יוחנן גוסיס פה רבא. לתקן ב"ן י"ח דבר לשאר דרביס כשט... איפורן בכל ישראל וכו' סני י"ח פיעור לן דשט איפורן בכל ישראל אבל חמרינו שמה לא פשט... איפורן בכל ישראל ויכול לבטל והב"ש שכן לא - פשט איפורן בכל ישראל ועל כן קובל מחבטו וכו'... ראה בעוב לתקן ולומר כי בשאר דברים של דיוי הויה ושלג גזרו. לעשות סייג לתורה חס... גדול ממנו בחכמה ובמנין יכול לבטל אבל כדברים שגזרו לעשות סייג לתורה. לחובב. ב"ן י"ח דבר... דבר אחר ועל דבר אחר משום דבר אחר כדמסקין נמי פ' חין מעמידין אפי' חס גדול... סומא כי ר' יהודה נשיאה גדול בחכמה ובמנין מחלמידי שמאי והלא אש"פ חזן ב"ד וכו'... לישא דכתיבא ותימא הוא דקאמר לבי שאין גדול מהו ואמר דהא דר' ר' יהודה נשיאה...

35

במנהג אבותיכם שבידכם זמנין דגורי המלכות בזירה וזאי לאיקלוקלי משמע דזאי לא משכח השפא דגזירה לא עבדין טרי יומי וזאי אין צ"ד שבימי האמוראים גדול כפל הממקדים פני יומי אמתא שעתא גדול ממנו כיון דליבטיל טעמא יכול לכתול ים לומר דהס"ק כיון דבקיאינן בקיטעא דיכחא מאי טעמא עבדין טרי וזמי היה להם להכמיס שפאוו זמן פשו מקובעים פני יומי להקן דלא נעביד טרי וזמי אי נמי דהס"ק קים להו שהממקדים אמרו בפירוש אם יבא זמן שיעמדו על ההלכות ולא על פי הראיה לא נעביד טרי יומי ולדעת הרשב"ד ה"ל לנמי להקשוני עליה מדתקן אין צ"ד יכול לבטל דברי ביה דין חזירו וכו' ולחזרו דהיינו כמדי דלא נחשביל הטעם אבל היא שנתכבל הטעם לא יכול לבטל אפילו היו גדול כמותו: אפילו בטל הטעם וכו'. בפרק קמח דביבא (דף ס') אמרינו לדבר שהאמר במנין אע"פ שהכביל הטעם גייך מנין אמר נהחירו ומשמע לרבינו דהיינו מנין גדול ממנו והיה דבטיק שיהיה חכם ממנו והוא מנייבו נקט:

ג בר"א נדברים שלא אמרה אוחס וכו'. ה"ל שלמד כן רבינו מדלמרינן בע"י פרק אין מעמידין (דף ל"ו) ככל צ"ד יכול לבטל דברי צ"ד חזירו מון מ"ה דבר שאפילו יבא עליהו וביח דינו אין שומעין לו ומשמע לרבינו דה"ל בכל הקטנה צ"ד יכול צ"ד אחר לבטל דבריו מון מ"ה דבר וכיוצא בהם הם דברים שנתשו סייג לתורה דמאי רבואה ד"ח דבר משנה תקנות דהנה דל"ק דביבא דביבא שולדה ביום ר"ה אסורה ביום כ' אין עס סייג לאסור ביום פני של ר"ה יומר משני יומי של שחר יומי טובים והיה דעיסוד שוקי ירושלים בפירוש ודאי דאין עס משום סייג וכן כהיה דפרושו דאמר שפאל אי אישר חולי (מסלל) אכטלגיה אין זו סייג לתורה כמו שהוכחתי למעלה. ומ"ה רבינו אם פשט איסורן בכל ישראל כך אמרו עס בפרק אין מעמידין אלא דככל צ"ד יכול לבטל דברי צ"ד חזירו מון מ"ה דבר אמר רב משמשא מה טעם הואיל ופשט איסורו כרוב ישראל וכתב רבינו בכל ישראל על סמך מאי דק"ל דוכו כנולו וכיון ששיטה זו אפשרית אין כח ביד הרב"ד לדחוסה מפני שיעמדו דלא שני ליה בין הקטנה שהס לסייג לתקנות שאינם לסייג וכולי טעמא הוי בפשט איסורן או לא פשט ולפיכך כחב למעלה א"ל לא אפילו אליהו וביח דינו הואיל ופשט איסורן בכל ישראל דע"י נדעה רבינו:

ד ויש לביח דין לעקור וכו'. זה פשוט בענינו ולא הולך לכחזו אלא דלא נימא חכמים עשו חיזוק לדבריהם יותר משל תורה אפילו בני הא קמ"ל דלא. ומ"ה דאפילו ד"ח ים לכל צ"ד לעקרו. הכי חיה כסודרין פרק גמיר דיון (דף מ"ו) ארבע"י שמעתי שצ"ד מנין וטובין שלא מן. דיון ולא לעבור על ד"ה כלומר לקבוע הלכה כן אלא לעשות סייג לתורה כלומר לפי שעה וכבר נחבאר זה בדברי רבינו פ' (ארבעה ועשרים) מהלכות סנהדרין:

ה בית דין שנראה להם לגזור וכו'. פרק אין מעמידין (דף ל"ו) וממנו רבותי על ה"כ רוב הנזיר יכולים לעמוד גם:

סמוך לתומה וכל זמן שירצו יחזור הדבר לכמות שהיה וכן אליהו דר' וכו' הכי לך כהדיו שאין חקיה זו דומה לשאר חקיות שהן קבועות ודע"פ שסתלק הטעם לא נחבילה החקיה ודוק והסכה: והיאך יהיו גדולים וכו'. זה מוזכר כיון שהבתי דיינים לעולם שזין היאך יהיו גדולים מהם במנין ומתקן בערך חכמי הדור המקבילים מהם:

ג בר"א נדברים שלא אמרו אוחס וכו'. ז היא כך דרב מערשיל שכתבי למעלה שאם פשט איסורו אפי' יבוא עליהו ויאמר אין שומעין לו. נמלח למד לפי שיטת רבינו שיש פלג חלוקות בדבר. אם למדו צ"ד דין בלחם מן המדות ולא משום סייג ולא משום חקיה אלא אמרו שהדין כך וכל צ"ד אחר ורלו טעם לסמור אוחס אפי' שאינם גדולים כרשטונים סוהרין אוחס והיינו דלמיר ר' יוחנן בכל יכול לבטל צ"ד דברי ביה דין חזירו מון וכו'. ולא נזרו לו מקמו חקיה או הנאינו מנהג אם לא פשט כרוב ישראל אפי' שאינם גדולים כרשטונים יכולין לבטלו והיינו דל' יהודה נהיה ואם פשט כרוב ישראל אינם יכולין לבטלו אלא א"כ גדולים מן הרשטונים באחמה ובמנין והיינו ממני' דעדות. והם חסרו דבר כדי לעשות סייג ונדר אם פשט איסורו כרוב ישראל אינם יכולים לבטל אפי' גדולים מן הרשטונים והיינו י"ה דבר ונדלמד רב מערשיל הואיל ופשט איסורו כרוב ישראל ד ויש צ"ד לעקור אף דברים אלו וכו'. פ' גמיר דיון תיב' רל"ב' אומר שמעתי שצ"ד מנין וטובין שלא מן המדות ולא לעבור על דברי תורה אלא לעשות סייג לתורה ומעשה בלחם שרכב על הסוס נשכח בימי יונים והביאוהו לצ"ד והלקוהו לא מפני שראוי לכך אלא שהשעה נריכה וכו' שאין כרביבת הסוס אלא משום שבות: וכן אם רלו לפי שעה וכו'. עס וטוב מעשה בלחם שהפית חב אשמו מהם החמלה והביאוהו לצ"ד וסקליו לפי שפיו פרוצים בעריות הני עבדו על לא חרלה לזרך השטם ולעשות נדר וסייג לתורה וכן מעשה דאליהו בבר הכרמל: כשם שהרופא מוחך וכו'. אין המשל הזה נזק אלא א"כ אם רוצין אה כל ישראל כאלו הם גוף אחד והף על פי שגופין מחולקין הם כיון ששמוהיהם נמקום אחד הולכו וכו' דע זה. ומדברי רבינו בסנהדרין ה"ה על התלום שהם כגוף אחד וצ"ד מבטלים מקלח כדי לקיים השאר, והמשל נזק בשני הדרכים:

ה בר"ד שראה להם וכו'. פ' אין מעמידין וסמכו רבותיו על דברי רשב"ג ומל דברי ר' אליעזר צ"ד נזק שהיו חומרים אין נזרין גזירה על הנזיר אלא א"כ רוב הנזיר יכולין לעמוד בה ולאמר רב אדא בר אבהו מאי קרא בחמרה אפס נאריס ואופי אחס קובעים הנוי כולו אי איכא הנוי כולו אין לא לא פירוש אינה חלה בשאר גזירות ויכולה להכביל אף צ"ד קטן מיחו חלה היא לענין שצריכה שום סיחך שהרי שמן נהגו בו איסור עד שבא ר' יהודה והסירו חוס':

ז דברי רשב"ג וכו' אליעזר בני' נזק שהיו אומרין אין אנו נזרין גזירה על הנזיר אלא גזרו

לחם משנה

א"כ היינו פורכא דנמי' דכיון דהוי סייג היאך יכול לבטל ומתחלה הקשו בנמי' מההיא דלחין צ"ד אפי' שלא נחלק בין י"ח דבר לאחריו ואח"כ הקשה דיש לחלק מ"ה דבר לאחריו משום דהוי מילחא דסייג וכו' אפי' צ"ד גדול אינו יכול לבטל כיון זה הוי קושיא דגמרא לפירוש הסוס' אלא שהם סוברים ד"ח דבר הוי דוקא ורבינו סובר דכל מידי דסייג הוי דומה לי"ח דבר: אפילו בטל הטעם שנגללו וכו'. סב"כ כ"מ הלוי' בעד רבינו לחרץ קושית הר"ח ז"ל בהשגות דהר"ח ליה לרבינו דרבי"ז היה גדול מן הרשטונים וכו' נראה לחרץ עס הבקדמא בר"א ז"ל דהיה קטן מן הרשטונים דבמכתב מעשר שני פרק חמישי אמרו במשנה על תקנה זו לפירות וז"ל ומעברו הפירות התקינו שיהא נפדה סמוך לתומה ומתלי' היה הדבר שאימתי שירלו יחזיר הדבר לכמות שהיה ופי' עס רבינו שמעון דמ"ה צ"ד דהיה דבקש ר' אליעזר להסקיר דתרו לעניים לפי שלאחר חרצן נחמטו הפירות ולא היה יודע שנמנו חזיריו והסירו משום הרצן

אלא חדא דלא פשט אין יכול להסיר אפי' גדול וכבר כתבו הסוס' תירוצו זה ודחלוהו עס ולכך דברי רבינו עיקר ומ"ה קשה דנ"ק דמועד קטן אמרינן דממנו חכמים שיעור לתרום בשדה הלכך ערב שביעית עד הפסח ובשדה הלוי' עד עמרה אבל עפי לא משום דמימיו כחורש לזרע שביעית ואח"כ אמרו עס ר"ג וביח דינו נמו על שני פרקים אלו והסירו והקשו עס דר"ג וביח דינו היינו נחממה ובמנין והא' החס סייג הוא דגזרו מון צ"ד יכול לבטל וכו' א"כ גדול גזרו גזרו יכול לבטל ולדעת פלג יבא לתרום שביעית ומ"ה קאמר חס דאם היה צ"ד גדול יכול לבטל ולדעת דכיון דבר כיון הונו יכול לבטל אפילו אליהו ואולי י"ל דאיו סייג כל כך דלא אמו למשמע שביעית אלא על נד הויה עוב חיקון כן. מיחו מה שהקשה הרב כ"מ על רבינו מההיא דשמן דהוי סייג אינה קושית כלל דהא ודאי זה היה קושית בנמי' בפרק אין מעמידין וכו' אמר רבה דר דר חנה וכו' מה מ"ה דבר וכו' וכיון דלרבינו

וכתב עלה בבאור הגר"א סק"ז וז"ל, מ"מ אין להקל כו'. ע"ז ל"ז א' בכל יכול לבטל כו' הואיל ופשט כו', וכתב הר"ן שם ג' דינין הן, פשט ברוב ישראל אפי' ב"ד גדול אינו יכול לבטל, לא פשט ב"ד גדול יכול לבטל, לא פשט ואין רוב הציבור יכולין לעמוד בהן, אפילו ב"ד קטן יכולין לבטל עכ"ל.

שומעין לו, שאין חולצין בסנדל אין שומעין לו, שהרי הרבים נהגו להיות חולצין בסנדל, והמנהג מבטל את ההלכה, [ע' בירושל' פ"ז מב"מ ה"א, ובשו"ת רשב"ש ס"י תקס"ב], ומבו' כהרמב"ן והר"ן והראב"ד, דאם פשט המנהג ברוב ישראל, אפי' אליהו ובית דינו אינו יכול לבטלו, וזה אין שומעין לו, שהרי הרבים נהגו לחלוץ בסנדל, והמנהג מבטל את ההלכה. ודברי הרמב"ם צ"ע.

→ **וצ"ע** דהרי כל הסוג' בע"ז (לו). מיירי בגזרות ותקנות ב"ד, ובוה אמרינן בגמ' דאם פשט ברוב ישראל, אפי' אליהו ובית דינו אינו יכול לבטלו, אבל מאי שיאטיה לתולקין על חומרא בחבורים שנתפשטו ברוב ישראל, דהוא בשיקול הדעת בסברא והוראה, עפ"י י"ג מדות שהתורה נדרשת בהן, דכל ב"ד יכול לסתור דברי ב"ד חבירו, אם נראה לו טעם אחר לסתור אותו, כמ"ש הרמב"ם פ"ב ממרים הלכות א' וב'. ואפי' לדעת החינוך כמ"ע תצ"ה, ופי' הראב"ד והתוס' שאנן פ"ק דעדות מ"ה, שחולקים על הרמב"ם, וס"ל דגם בהוראה הבאה במדות שהתורה נדרשת בהן, יש אותו כלל שאין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו שקדמו לו, וא"כ גדול ממנו בחכמה ובמנין, מ"מ הא דפשטה ברוב ישראל הוי דינא רק בתקנות, דאלים התקנה דא"א לבטלו, אבל מאי שיאטי לעינן הוראות, וכבר העיר לי בזה כבוד ידידי הנ"ל שליט"א, ושוב ראיתי במפרשים בחו"מ שם על ביאור הגר"א שכבר עמדו בזה. וצ"ע.

והנראה בזה בעזה"י. בהקדם ביאור פלוגתתם בהסוגיין, דהרמב"ם ס"ל דפשטה הדבר בכל ישראל, רק הוי תנאי בחלות תקנה וגזרה לחודא, דאם ב"ד הגדול גזרו גזרה ומיד לא פשטה, ה"ז בטלה מאליה כמ"ש בהלכה ו', ואם דימו שפשטה, אבל למעשה מעולם לא פשטה, בעינן ביטול ע"י ב"ד קטן כמ"ש בהלכה ז', וכתבו הריטב"א והנמ"י דהוא סברא דרבנן משום כבודו של ב"ד ראשון, שלא יראה כאילו מזולתין בה, אבל פשטה הוי תנאי לאשוויי עלה חלות שם תקנה וגזרה, ורק אם מיד פשטה ברוב ישראל, הוא דחלה עלה שם ותורת תקנה, ובלי פשטה לא

ובדעת הרמב"ם י"ל לפימש"כ שם המאירי ביבמות [קב. וז"ל, כל שנהגו העם בענין אחד, ואין בו איסור ולא חשש איסור, אע"פ שיש בו חששא רחוקה, אין מחדשין להם מנהג, אפי' היה הבא לחדש מומחה שבמומחין, והוא שאמרו אם יבא אליהו ויאמר חולצין במנעל וכו', אבל אם יאמר אין חולצין בסנדל, אפילו נראה לו בה חששא רחוקה, כגון לגזור יש לו עקב אטו שאין לו, אין שומעין לו, שכבר נהגו העם בסנדל, ואין גזרתו יכולה לעמוד עכ"ל. ומבואר להדיא במאירי דאין שומעין לאליהו, משום דהוי גזרה שאין רוב הציבור יכולין לעמוד בה, וא"כ לא שיאטי לפשטה ברוב ישראל, וא"כ י"ל דכך יפרש הרמב"ם. וכשהצעתיו את הדברים לפני כבוד ידי"נ הרה"ג רבי משה שמעון שפירא שליט"א, הראה לי מקום בדברי הרמב"ם בהקדמתו לפיהמ"ש זרעים שכתב וז"ל, וכן עוד אמרו (ביבמות קב.) אם יבוא אליהו ויאמר חולצין במנעל שומעין לו, (אין חולצין) בסנדל אין שומעין לו, ירצו לומר שאין להוסיף ולא לגרוע במצוה על דרך נבואה בשום פנים עכ"ל. וא"כ לא שיאטי לתקנה שפשט ברוב ישראל, ודו"ק. אלא דעיקר שורש פלוגתתם צ"ב.

← **וכבוד** ידי"נ הרה"ג רבי איסר קארליץ שליט"א, הראה לי דברי הרמ"א וביאור הגר"א בחו"מ ס"י כ"ה, דכתב הרמ"א בחו"מ ס"י כ"ה סעיף א' וז"ל, הגה מיהו י"א דאם נראה לדיין ולבני דורו מכח ראיות מוכרחות שאין הדין כמו שהוזכר בפוסקים יכול לחלוק עליו, מאחר שאינו נזכר בגמרא (טור בשם הרא"ש), מכל מקום אין להקל בדבר שהחמירו בו החבורים שנתפשטו ברוב ישראל, אם לא שקבל מרבתינו שאין נוהגין באותה חומרא (פסקי מהרא"י סימן רמ"א) עכ"ל.

חל עיקר התקנה, ומשו"ה בתקנה וגזרה שפשטה, בעינן גדול בחכמה ובמנין לבטלו, וסייג שפשטה ברוב ישראל, הוי דין מסויים שאי אפשר לבטלו, מכיון שהוא משום סייג. אכן הראב"ד והרמב"ן והר"ן ס"ל דהוי דין בפנ"ע שפשטה איסורו בכל ישראל, זהו גופא אשוויי איסורא, ויעויי בשלטי הגבורים דמייתי לשון הריא"ז דכתב וז"ל, ואם פשטה התקנה בכל ישראל, אפילו אליהו ובית דינו אינו יכול לבטל, שכבר קבלוהו העם עליהם, כאילו הוא איסור תורה, כמבואר בקונטרס הראיות עכ"ל. וא"כ ה"נ י"ל להראב"ד והרמב"ן והר"ן דפשטה ברוב ישראל, כיון שכבר קבלוהו, הוי כאילו הוא איסור תורה, והוי איסורא בפנ"ע, והדברים מוכרחים מיני' ובי', דהרי להראב"ד והרמב"ן והר"ן, אם הוי גזרה שרוב הצבור יכולין לעמוד בה, ורק לא פשטה איסורו ברוב ישראל, הוי תקנה וגזרה גמורה, וחלה התקנה מדאורייתא, וזה היא ששנינו אין בי"ד יכול לבטל דברי בי"ד חבירו וא"כ גדול ממנו בחכמה ובמנין, והוי דין דאורייתא דביטול עקירה על התקנה, וא"כ צ"ע מ"ש בפשטה ברוב ישראל, אפי' אליהו ובית דינו אינו יכול לבטל, הרי אין בפשטה שום אלימות בתקנה גופא, דהרי אפי' בלי פשטה, רק אם רוב הצבור יכולין לעמוד בה, כבר חלה עלה תלות תקנה, שבעינן גדול בחכמה ובמנין לבטלו, וא"כ מהו ניתוסף בפשטה ברוב ישראל, וע"כ דפשטו איסורו גופא, מכיון שכבר קבלוהו העם עליהם, זהו גופא הוא דאשוויי חלות איסור תורה, שלא שייד לחלוק עליו, וא"כ היכי שהגדון רק בביטול ועקירת תקנה, שפיר אמרי' שגדול בחכמה ובמנין יכול לבטלו, משא"כ כאן שפשטה, ועצם הקבלה אשוויי כאיסור תורה, מה אהני לן ביטול ועקירה, אפי' של אליהו ובית דינו, הרי סוכ"ס הפשטה בתוך רוב ישראל נשאת, וא"כ שוב הקבלה עצמה אשוויי כאילו הוא איסור תורה, דל"ש עקירה וביטול, אפי' מאליהו ובית דינו, [וי"ל דזהו השגת הרמ"ך מגמ' דיבמות [קב.]. אם יבוא אליהו ויאמר אין חולצין בסנדל אין שומעין לו, שכבר נהגו העם בסנדל, דמכיון שפשטה ברוב ישראל, כמו דבאיסורא וחומרא, כיון שקבלו העם עליהם, משוי לה כאיסור תורה, ה"ה פשטה ברוב ישראל משוי התרא, דל"ש לגזור עלייהו] דר"ק.

→ ואשר לפי"ז מתפרשא היטב הביאור הגר"א שהראה לי ידידי הנ"ל שליט"א, שדבך-שהחמירו בו החיבורים שנתפשטה ברוב ישראל, אי אפשר לשום פוסק לחלוק עליו, אפי' גדול בחכמה ובמנין כאותו החיבור שנתפשט, ויש לו ראיות מוכרחות כנגדו, והראה הגר"א מקורו מהראב"ד והרמב"ן והר"ן שגזרה ותקנה שנתפשטה ברוב ישראל, אפי' אליהו ובית דינו אינו יכול לבטלו, וצ"ע דהר"ן קאיירי לענין גזרות ותקנות, ומאי שיאטי' לשיקול הדעת בהוראה, אלא שהן הן הדברים, דהרי נתבאר דפשטה ברוב ישראל, אינו דין באלימות התקנה, אלא הוי איסורא בפנ"ע, שכבר קבלוהו העם עליהם, וזהו גופא אשוויי כאילו הוא איסור תורה, וממילא אפי' אליהו ובית דינו אינו יכול לבטלו, דמאי איכפת לן אם גדול בחכמה ובמנין, הרי לאו מלתא דעקירה וביטול אתינן עלה, אלא דבפשטה ברוב ישראל, עצם הקבלה משוי כאיסור תורה, ומתורת קבלת הרבים אתינן עלה, וזהו א"א לבטל, וא"כ הוא הדין והוא הטעם בחומרא שהחמירו בו החבורים שנתפשטה ברוב ישראל, הרי לא דיינינן על עצם שיקול הדעת בפסק הלכה, אלא על התפשטות החומרא ברוב ישראל, דעצם ההתפשטות ברוב ישראל הוי קבלו עלייהו, דמשוי כאילו הוא איסור תורה, ואפי' אליהו ובית דינו אינו יכול לבטלו, וממילא אין הפוסק יכול לחלוק ולהכריע כנגדם, ואתיין היטב דברי רבינו הגר"א וצללה"ה, וכנ"ל. L

ב.

→ דנראה בעזה"י דהרמב"ם והראב"ד לשיטתייהו אזלי, דכתב הרמב"ם בפ"י מהלכות קרבן פסח ה"א וז"ל, כשאדם אוכל את הפסח תותך הבשר ואוכל וחותר העצמות מן הפרק ומפרקן אם רצה. וכשיגיע לגיד הנשה מוציאו ומניחו עם שאר הגידים והעצמות והקרומות שיוצאין בשעת אכילה. שאין מנקין אותו כשאר הבשר, ואין מתתכין אותו, אלא צולין אותו שלם עכ"ל. והשיג הראב"ד וז"ל, א"א בחיי ראשי אין איסור גדול מזה, שיצלה הפסח עם גיה"נ ועם שמנו ועם תרבא-דתותי-מתנא, ועם-קרומות שבראש. ואם אזכה ואוכל פסח, ויביא לפני כזה,

והרשב"א והריטב"א והר"ן בחולין [צב:] דאפי' איסורא דרבנן ליכא, אלא מנהגן של ישראל קדושים הם, שהחמירו על עצמם, וכ' בהעמק שאלה פ' וישלח שאילתא כ"ד סק"ו, דלהרשב"א והר"ן דהוי מנהג בעלמא ליכא מכת מרדות, מ"מ כתב הכס"מ בדעת הרמב"ם דבפסח לא נהגו בו איסור, והיינו משום דרב חסדא ורבינא בסוג' דפסחים (פג:): חולקין על רב אשי, וס"ל דבפסח צולין עם שמנו של גיד, וזהו דצולין אותו שלם, [ואולי גם בפסח אוכלין אותו, וממילא אין שורפין אותו, משום דרב חסדא ורבינא חולקין על רב אשי, וצ"ע בזה], אלא דעיקר שורש פלוגתתם צ"ב.

ויעניי' להגאון המופלא בדורו רבי דוד קארלינר זצלה"ה, בשו"ת שאילת דוד, קונטרס המנהגים [דף יג:] שכתב וז"ל, ויש עוד מנהג שהוא לכל ישראל, ותמור הוא שאף קיום מצוה אינו עומד כנגדו, דכיון שהסכימו עליו כל ישראל, תמור ענינו מאד, והוי כמוחרם מבי"ד הגדול, שאין דבר עומד לנגדו, והראיה מהא דקאמר בפסחים דף פ"ג ב' הכא בשמנו של גיד עסקינן, וישראל קדושים נהגו בו איסור, הרי דעומד מנהג זה אף במקום עשה דאכילת פסחים דואכלו את הבשר בלילה הזה, ונראה לי דאף אם נאבד כל הפסח, או שנמנו עליו הרבה חבירים, שאין לו לאחד מהם לאכול רק השמנו של גיד, אינו אוכל, ואינו מקיים העשה דואכלו הבשר בלילה הזה, דבי"ד יכולים לעקור מ"ע בשו"א"ת, ומנהג שנהגו בו כל ישראל הוי כתקנת בי"ד הגדול ודו"ק בזה עכ"ל.

והנה כ"ז לשיטת הרשב"א והר"ן בגמ' דהוי מנהג ולא איסור דרבנן, וע' בהעמק שאלה שאילתא כ"ד סק"ו, שכתב בדעת הרמב"ם פ"ח ממאכא"ס, דשמנו של גיד אחר שנהגו בו איסור, אסרו ג"כ מדרבנן, כמו יו"ט שני של גליות, שאחר שנהגו נעשה איסור מדרבנן, והכי מוכח מדקאמר רב אשי בפסחים דף פ"ג דשומנו של גיה"נ אינו נאכל בפסח, ומגליה לר"א שנהגו לעקור מ"ע דאכילת פסח, והרי אפי' במקום ל"ת מקשה הגמ' בזבחים דף צ"ו יבא עשה דאכילת פסח וידחה ל"ת, וישב הש"ס עיי"ש, ובשלמא

הייתי חובטו בקרקע לפניו עכ"ל. וכתב הכס"מ וז"ל, כתב הראב"ד בחיי ראשי אין איסור גדול מזה וכו', ומ"ש ותרבא דתותי מתנא, י"ל שלא עלה על הדעת שרבינו מתיר לצלותו עם חלב האסור מן התורה, אלא גיד הנשה שאין בגידין בנ"ט, ושמנו שאין בו איסור, אלא שישראל קדושים נהגו בו איסור, ובפסח לא נהגו כדי שלא יבא לחתך בו אבר, אבל חלב האסור מנקרים אותו, ואפילו החוטים והקרומות האסורים משום חלב מסירים אותם, אע"פ שאין אסורים אלא מדרבנן, כמבואר בפרק ח' מהלכות מאכלות אסורות, דייקא נמי דקתני שאין מנקין אותו כשאר בשר, דמשמע שמנקין אותו, אלא שאינו כשאר בשר עכ"ל.

והנה מקור דבר זה במתני' פסחים (פג:) העצמות והגידין והנותר ישרפו בששה עשר וכו', ובגמ' שם (פג:): תנן העצמות והגידין והנותר ישרפו בט"ז, הני גידין היכי דמי, אילימא גידי בשר ניכלינהו, ואי דאיתותר היינו נותר וכו', א"ד חסדא לא נצרכה אלא לגיה"נ ואליבא דר"י, דתניא ר"י אומר אינו נוהג אלא באחת והדעת מכרעת של ימין וכו', כגון שהוכרו ולבסוף נתערבו. רב אשי אמר לא נצרכא אלא לשמנו דגיה"נ, דתניא שמנו מותר וישראל קדושים הם ונוהגין בו איסור. רבינא אמר בחיצון וכדר"י אמר שמואל, דאר"י אמר שמואל ב' גידין הן, פנימי הסמוך לעצם אסור וחיביבין עליו, חיצון הסמוך לבשר אסור ואין חיביבין עליו, ופירש"י וז"ל, רב אשי אמר מתני' בשומנו של גיד קאמר, דמותר מה"ת ונהגו איסור בו, הלכך תחילתו לשריפה, דכיון דמה"ת מותר חל איסור נותר עליו, ובכלל נותר לא חשיב ליה, דהאי על כרחו מתחלתו לכך עומד, ואיצטריך למיתנייה באנפי נפשיה, ולאשמעינן דאסור לאוכלו עכ"ל. וא"כ הראב"ד פסק כרב אשי, דשמנו של גיד אין צולין עם הק"פ, אלא שורפין אותו, וגם בפסח אסור לאכול שמנו של גיד, והרמב"ם פסק כרב חסדא ורבינא דמוקי מתני' דגידין בענין אחר, ולא רצו לאוקמי כר"א דקאירי בשמנו של גיד, ומשמע דחולקין על רב אשי בעיקרא דדינא, דאע"פ דכל השנה כולה ישראל קדושים ונהגו בו איסור, וכ' הרמב"ן

איסור דרבנן פשיטא דעשו כעין דאורייתא, וכבר ידוע שאפשר לעקור מ"ע בשוא"ת כדאיתא ביבמות [דף צ:], אבל במנהג של קדושים, אם נהגו פרישות בחולין, מנלן דנהגו באכילת הפסת, אלא ודאי איסור גמור מדרבנן הוא וכו', עכ"ל הגאון הנצי"ב וצלה"ה בהעמ"ש שאילתא כ"ד סק"ו. והנה כ"ז כתב בדעת הרמב"ם, לפי פירושו ברמב"ם פ"ח ממאכא"ס ה"א ב', אבל בדעת הרשב"א והר"ן והכס"מ בדעת הרמב"ם שהיו מנהג ולא איסור דרבנן, לכאורה י"ל כמ"ש השאלת דוד, דכיון שהסכימו עליו כל ישראל, תמור ענינו מאד, והוי כמוחרם מבי"ד הגדול, שאין דבר עומד לנגדו, ומשו"ה דוחה מ"ע דאכילת פסחים, משום דבי"ד יכולים לעקור מ"ע בשוא"ת, ומנהג שנהגו כל ישראל, הוי כתקנת בי"ד הגדול.

והנה איתא בנדה (סו.) א"ר זירא בנות ישראל החמירו על עצמן שאפי' רואות טפת דם כחרדל, יושבות עליה שבעת נקיים, א"ל אמינא לך איסורא ואת אמרת מנהגא יעו"ש, ומבו' דהוי מנהגא. וכתב הגאון רבי דוד זצ"ל אב"ד נאווארדאק, בשו"ת גליא מסכת חיר"ד סי' ד', דכמו דכתב הבי"ה והשו"ע ביר"ד סי' ס"ה ס"ח בשם הרשב"א והר"ן, דיש שלשה דינים בגיה"ז, פנימי וחיצון ושמנו, פנימי אסור מה"ת, וחיצון מדבריהם, שמנו ישראל קדושים הם ונהגו בו איסור, ע"ש, הנה עשו אף במילי דרבנן שני חילוקי דינים, מחיצון ומשמנו, דחיצון הוא מדבריהם, ושמנו הוא מנהגא, ולכן דוקא על חיצון שייך לאו דלא תסור, שנעשה מוועד גזירות ותקנות חכמים, אבל שמנו ל"ש בו לאו דלא תסור, כי לא נעשה בוועד חכמים, רק ישראל החמירו על עצמן מעצמם, ה"נ חומרא דר"ז בז' נקיים, לא נעשה בתקנת חכמים בוועד חז"ל, אלא שבנות ישראל החמירו בעצמן, ואין לא תסור, וממילא במקום הצורך שיש צד להקל אפשר להקל עיי"ש, ובקונטרס שבסוף ספר אמרי אברהם מייתי שכל הפוסקים חולקים עליו, והחת"ס ביר"ד סי' קע"ט, ופתחי תשובה סי' קפ"ד סק"ד בשם התפארת למה, מתירין רק לפקוד בעונה הסמוך לוסת וכדומה, אבל לא להקל שלא להתנהג כחומרא דר"ז כלל עיי"ש. ובאמת צ"ע אמאי לא

ס"ל כהגליא מסכת, שמכיון שהוי רק מנהגא מעצמן, אינו דוחה ענין חמור דפו"ר. אכן לפי השאלת דוד ניחא, דכיון שהסכימו עליו כל ישראל, הוי כמוחרם מבי"ד הגדול, דהוי חיוב גמור מדרבנן, שקעבר בלא תסור, וממילא דוחה אף פו"ר, דומיא דמנהגא דשמנו של גיד, שדוחה מ"ע דאכילת פסחים.

אכן י"ל בביאור מימרא דרב אשי אחרת, ולא זקוקין לביאור השאלת דוד, אלא עצם הדבר דרוב ישראל קבלו עליהו, ונתפשטה המנהג ברוב ישראל, משוי לה חיוב גמור, שדוחה אפי' מ"ע דאכילת פסחים, ויסוד לזה מלשון המאירי בחולין (צא.) שכתב וז"ל, שמנו של גיד הואיל וחכמים קבלוהו עליהם באיסור, אינו אוכלו בקרבן הפסת, ומ"מ הואיל ומה"ת מותר, ה"ה כדברים הראויים לאכילה וישרף עכ"ל, ומשמע דהואיל וחכמים קבלוהו עליהם באיסור, משו"ה דוחה מ"ע דאכילת פסחים, ודו"ק. [וע' בשו"ע יו"ד סי' רי"ד ס"ב, ובבאור הגר"א סק"ו שם, ושו"ת הריב"ש סי' שצ"ט בשם הרמב"ן ז"ל במשפט החרם וצ"ע].

ולדרבנן נמצא דהרמב"ם והראב"ד לשיטתייהו אזלי, דהראב"ד שס"ל כאן בפ"ב מממרים ה"ב דפשטה ברוב ישראל, אפי' אליהו ובית דינו אינו יכול לבטלו, משום דפשטה ברוב ישראל, מורה דכל העם קבלו עליהו, והוי כאיסור תורה, א"כ דוחה מ"ע דואכלו את הבשר בלילה הזה, אבל הרמב"ם לשיטתייהו דאין שום סברא דפשטה ברוב ישראל בפנ"ע, אלא הוי תנאי ודינא בחלות תקנות, וא"כ מכיון דשמנו של גיד הוי מנהג ולא איסור דרבנן כמ"ש הרמב"ן והרשב"א והר"ן והכס"מ בדעת הרמב"ם, משו"ה באמת בקרבן פסח במקום מ"ע דואכלו את הבשר בלילה הזה, אכלינן ליה, וכמש"נ.

הלכה ב. בי"ד שגזרו גזירה או תקנו תקנה והנהיגו מנהג ופשט הדבר בכל ישראל. ועמד אחריהם בי"ד אחר ובקש לבטל דברים הראשונים ולעקור אותה התקנה ואותה